

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Ю. М. Крамаренко

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Методичні рекомендації

Дніпро – 2025

УДК 343.1: 351.74
К 77

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 18.06.2025 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Тетяна СИВОГРИВОВА, прокурор відділу запобігання правопорушенням в органах прокуратури управління внутрішньої безпеки Генеральної інспекції Офісу Генерального прокурора, доктор філософії у галузі права;

Роман ХОЛОД, суддя Комунарського районного суду м. Запоріжжя, кандидат юридичних наук.

УКЛАДАЧ:

Юрій КРАМАРЕНКО, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

К 77 Крамаренко Ю. М. Правові основи оперативно-розшукової діяльності : метод. рекоменд. Дніпро : ДДУВС, 2025. 72 с.

Методичні рекомендації містять узагальнення та аналіз нормативно-правових актів, що не відносяться до інформації з обмеженим доступом і стосуються особливостей здійснення оперативно-розшукової діяльності. Основна увага приділена діяльності оперативних підрозділів, що створено в складі Національної поліції України, їх повноваженням, підставам та окремим тактичним питанням здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також окремим питанням дотримання прав та свобод під час проведення оперативно-розшукових заходів. Методичні рекомендації призначені для практичних працівників правоохоронних органів, практикуючих правників та здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність».

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Сутність та завдання оперативно-розшукової діяльності в сфері протидії злочинності: сучасні тенденції та чинники	6
РОЗДІЛ 2. Підстави для здійснення орд. повноваження суб'єктів ОРД	14
РОЗДІЛ 3. Оперативно-розшукові заходи та окремі елементи тактики	39
РОЗДІЛ 4. Відповідальність за порушення вимог законодавства щодо здійснення ОРД. Соціальний та правовий захист осіб, залучених до здійснення ОРД	47
РОЗДІЛ 5. Особливості правового захисту осіб, які були об'єктом оперативно-розшукової розробки	58
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Для забезпечення ефективної протидії злочинності, зокрема в її організованих, професійних та інтелектуальних формах, правоохоронним органам завжди надавались особливі повноваження щодо здійснення негласної роботи. В Україні такий вид діяльності зазвичай має назву «оперативно-розшукова діяльність», що з часу набрання чинності Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у 1992 році зазнавала впливу реформ та перетворень. З набранням чинності у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України до негласних заходів належать негласні слідчі (розшукові) дії, що, по суті, розмежувало негласну роботу, яка здійснюється в межах оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження.

Попри неодноразові та часом кардинальні зміни до чинного законодавства в сфері протидії злочинності, правоохоронні органи повинні забезпечувати неупинну діяльність щодо виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Публічна легітимізація оперативно-розшукової діяльності у 1992 році створила умови не тільки для подальшого розвитку та удосконалення оперативно-розшукової діяльності як науки, що забезпечує ефективну роботу правоохоронних органів, а й як навчальну дисципліну, котра включена до підготовки фахівців у сфері права та правоохоронної діяльності. Такі тенденції створюють підґрунтя не тільки для можливостей підвищення якості роботи правоохоронних органів, а й дотримання прав та свобод людини, формування правових відносин, що засновані на принципах верховенства права.

Логіка діяльності правоохоронних органів у контексті державного управління полягає у створенні умов захищеності та безпеки як для кожної окремої людини, так і суспільства і держави взагалі. У контексті суспільних відносин створення стану захищеності та безпеки має багатоаспектний вимір і стосується перш за все заохочення та підтримання проявів правомірної поведінки та застосування належних заходів примусу щодо неправомірних дій, за вчинення яких слідує настання юридичної відповідальності.

В юридичній теорії та практиці існують напрацьовані значним досвідом підходи, на яких ґрунтується правопорядок, державне управління, створення умов для розвитку потенціалу людини, удосконалення якості регулювання суспільних відносин тощо. Такі підходи втілені у таких юридичних категоріях як «соціальна держава», «верховенство права», «законність», «основоположні права і свободи» тощо. Якщо звернути увагу на Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», саме такі принципи визначено основними орієнтирами цього специфічного виду діяльності. Визначення меж допустимої поведінки державних органів та їх посадових осіб визначено у ч. 2 ст. 19 Конституції України. Такі межі полягають у тому, що «органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти *лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб*, що передбачені Конституцією та законами України». Принцип «дозволеності тільки того, що дозволено законом» не є перешкодою у діяльності державних органів, в тому числі правоохоронних. Чинне законодавство достатньою мірою компенсує такі вимушені та обґрунтовані обмеження шляхом надання їм виняткових повноважень щодо прийняття владних рішень та здійснення специфічних видів діяльності, в тому числі щодо застосування заходів примусу та негласних заходів, що тимчасово обмежують основоположні права та свободи.

Метою методичних рекомендацій є аналіз та узагальнення особливостей правового регулювання оперативно-розшукової діяльності, а також окремих тактичних особливостей здійснення оперативно-розшукових заходів, що створить підґрунтя для більш повного розуміння сутності та особливостей такого специфічного виду діяльності, який є ключовим у протидії сучасним проявам злочинності.

Методичні рекомендації ґрунтуються на опрацюванні нормативно-правових актів, що не відносяться до інформації з обмеженим доступом і стосуються переважно діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України, в тому числі Департаменту внутрішньої безпеки. У роботі використані результати, відображені у науково-практичних публікаціях, судовій практиці та окремих результатах роботи правоохоронних та судових органів.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЧИННИКИ

Не секрет, що там, де існує конкуренція чи протистояння, кожен з учасників намагається отримати суттєву перевагу, що зазвичай знаходиться у прихованій один від одного сфері взаємовідносин. Сучасна історія людства створює значний фактаж таких взаємин, а також інструментів та способів отримання переваги над суперником. Прихований вплив конкуруючою стороною чи іншими учасниками відносин, дезінформація, провокація та інші методи дуже часто були інструментарієм, що обирався різними гравцями суспільно-політичних чи економічних відносин – від державних та релігійних діячів до великих соціальних утворень, наприклад, таких, як держава чи транснаціональна корпорація. Сьогодні також можна говорити про різні методики й техніки збору та поширення інформації, а також технології впливу на соціальні процеси чи поведінку конкретних осіб, що застосовуються виключно у приватних інтересах, наприклад, у бізнес-процесах чи політичних перегонах. У цьому контексті слід визнати, що професійна чи організована злочинність, або ж окремі особи, для кого «злочинне підприємництво» стає основним джерелом доходів, не є винятком. Попри те, що «законна негласна діяльність» є виключною прерогативою державних правоохоронних органів, способи та засоби такої діяльності нерідко використовуються з протиправною метою, в тому числі для впливу на систему правоохоронних органів чи правосуддя та їх посадових осіб. Саме в таких умовах жорсткої конкуренції та протистояння доводиться працювати сучасним правоохоронним органам кожної країни. Це вимагає не тільки максимально повного і чіткого розуміння сутності правоохоронної діяльності та дотримання принципів негласної роботи уповноважених підрозділів, а й пошуку нових підходів до подолання кримінальної протидії і мінімізації шкоди для здійснення правосуддя.

Звертаючи увагу на еволюцію вітчизняного терміна «оперативно-розшукова діяльність» (далі – ОРД), який згідно із ст.2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» станом на травень 2025 року визначається як «система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів»¹, можна побачити, що таке формулювання з'явилося лише у 2021 році після введення в дію відповідних норм Закону України «Про розвідку», котрий прийнято 17.09.2020 року замість Закону України «Про розвідувальні органи України», що діяв з 2001 року. У першій редакції

¹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказана діяльність визначалась «як система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів». Тобто оперативно-розшукова діяльність включала в себе пошукові (1), розвідувальні (2) та контррозвідувальні (3) заходи, при цьому останні два види заходів мали своє особливе продовження у спеціальних законах – «Про контррозвідувальну діяльність» та вже згаданий «Про розвідувальні органи України», які було прийнято на початку нульових років, тобто майже через 10 років після прийняття первісного Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Хоча всі три види діяльності (оперативно-розшукова, розвідувальна та контррозвідувальна) різні за метою, суб'єктами та мають свою особливість, спільними для них є форми та методи негласної роботи щодо пошуку та фіксації відомостей, що дають змогу вирішувати завдання кожної з них. По суті, крім задекларованих у відповідних нормативно-правових актах меті та завданнях таких видів діяльності, їх орієнтирами є встановлення та фіксація дійсних намірів та дій щодо їх реалізації окремих суб'єктів (осіб, груп, організацій тощо), чия поведінка може завдати або завдає шкоди правопорядку та правам, свободам й інтересам, що охороняються законом, створення умов для можливості прогнозованого впливу на них, а також забезпечення дієвості та прихованості власних заходів та дій. Сьогодні внаслідок реформування правоохоронних органів та зміни окремих підходів до державотворення та зовнішніх відносин, розвідувальна діяльність відокремлена від оперативно-розшукової, водночас із відповідних нормативно-правових актів вилучена термінологія, котра вказувала б на їх «спорідненість».

Для більш повного розуміння оперативно-розшукову діяльність необхідно розглядати в контексті правоохоронної функції держави, а також правоохоронної діяльності взагалі та кримінального провадження зокрема.

Функції держави – це «основні напрями її діяльності з управління суспільством, включаючи механізм державного впливу на розвиток суспільних процесів, в яких знаходить свій прояв її сутність і соціальне призначення»². Правоохоронна функція, як одна з внутрішніх функцій держави, полягає у забезпеченні «охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин»³. Однією із правових форм реалізації функцій держави є правоохоронна діяльність, «сутність якої полягає в забезпеченні безпосереднього реагування на вчинені правопорушення у сфері здійснення державних функцій, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили»⁴.

² Білозьоров Є. В., Власенко В. П., Горова О. Б. та ін. Теорія держави та права: навч. посібник. К. : НАВС, Освіта України, 2017. С. 63.

³ Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум, 2001. С. 48.

⁴ Білозьоров Є. В., Власенко В. П., Горова О. Б. та ін. Теорія держави та права: навч. посібник. К. : НАВС, Освіта України, 2017. С. 68.

Кримінальний процес («кримінальне провадження» або «кримінальне судочинство») фахівцями визначається як «здійснювана у встановленому законом порядку діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду з попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів, викриття осіб, винних в їх скоєнні, і застосування до них заходів кримінального покарання чи іншого впливу, а також реабілітації невинуватих, що відбувається через правовідносини, які виникають у зв'язку з цією діяльністю між органами і особами, котрі беруть в ній участь»⁵ або як «суворо регламентовану нормами кримінального процесуального права діяльність державних органів і посадових осіб щодо досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень з метою виконання специфічних завдань, а також система правових відносин між указаними органами й іншими суб'єктами кримінального судочинства»⁶.

Відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі –КПК України) «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура»⁷.

Завдання оперативно-розшукової діяльності визначені у ст.1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і полягають у *пошуку і фіксації* «фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави»⁸. За цих обставин відповідно до статті 4 вказаного Закону України принципами ОРД є *верховенство права, законність та дотримання прав і свобод людини*.

Отже, ключовим моментом ОРД є «пошук і фіксація» фактів (відомостей про факти) протиправних діянь, що підпадають під поняття «кримінальне правопорушення» чи «розвідувально-підривна діяльність». При цьому орієнтиром щодо мети є «безпека громадян, суспільства і держави».

⁵ Бойко О. П., Гаркуша А. Г., Захарко А. В. та ін. Кримінальний процес: підручник: у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. Ч. I. С. 6.

⁶ Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Кримінальний процес: підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. С. 9.

⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁸ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

Узагальнюючи зазначене, можна констатувати, що оперативно-розшукова діяльність є суттєвою та невід'ємною частиною діяльності уповноважених органів державної влади (правоохоронних органів), що спрямована на встановлення і документування кримінально караних діянь для забезпечення ефективного кримінального судочинства та стану безпеки і правопорядку.

Для більш повного розуміння завдань оперативно-розшукової діяльності необхідно розуміти умови та виклики середовища, в якому доводиться працювати, а також явища, яким необхідно протидіяти. Сьогодні, в силу особливостей обігу та взаємопроникнення інформації, технологій та ресурсів можна констатувати, що в широкому сенсі такі чинники включають досить значне коло факторів – від національних до міжнародних. Організована злочинність набуває не тільки міжнародних (транснаціональних) рис, а й запозичує досвід від інших гравців – бізнесу, наприклад, для побудови ефективних стратегій захоплення певного ринку чи створення відповідного «бренду» для впливу на соціальні і політичні процеси, терористичних організацій для побудови «клітинної структури» та невеликих гнучких мереж. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяє розвитку та вдосконаленню схем скоєння та приховування злочинів, а також створенню умов для уникнення від відповідальності учасників злочинних угруповань. За оцінками фахівців за останні роки, особливо після світових економічних криз транснаціональна організована злочинність збагатилася фахівцями з різних сфер економіки, управління та технологій⁹. Сьогодні можна припускати, що організована злочинність стає окремим контуром влади в суспільстві майже в кожній країні, при цьому її вплив залежить в тому числі від ефективної діяльності правоохоронних органів, особливо в частині негласної роботи.

До класифікації та характерних ознак утворень організованої злочинності є різні підходи, водночас вони різняться від предметної сфери, в межах якої розглядається таке соціальне явище. Так, наприклад, в кримінології до загальних ознак організованих злочинних формувань відносять: «корисливі цілі; участь в групах значного числа осіб; стійкість, згуртованість; внутрішня дисципліна; масштабність злочинної діяльності; наявність функціональної ієрархічної структури; створення власної системи захисту, корупційні зв'язки; інвестування частини доходу в легальні економічні структури (відмивання грошових коштів); озброєність і технічна оснащеність; наявність міжрегіональних, міждержавних зв'язків з аналогічними злочинними організаціями; високий злочинний професіоналізм учасників, переважання в їх поведінці злочинної субкультури». У криміналістиці до таких ознак відносять: «стабільність особового складу; норми поведінки та

⁹ Naím, M. (2012). Foreign Affairs «Mafia States Organized Crime Takes Office». URL : <https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-04-20/mafia-states>.

ціннісну орієнтацію; наявність лідера і, іноді, опозиціонера; рольову диференціацію; жорстку дисципліну; конспіративність; координацію; орієнтованість на вчинення злочинів; «злочинний досвід і досвід спілкування з правоохоронними органами»; вироблення і засвоєння способів приховування злочинів; створення блоків захисту і прикриття; корумповані зв'язки». В теоретичних напрацюваннях з ОРД «відокремлюють рівні діяльності злочинних формувань – індивідуальний, груповий, корпоративний»¹⁰.

Сьогодні через специфіку інформаційно-комунікаційних перетворень та глобалізаційних тенденцій способами досягнення злочинними співтовариствами мети діяльності називають такі, як: «вимагання (погрози і насильство), створення мереж, груп впливу, підтримки, мобілізації тощо, корупція (підкуп з метою захисту або доступу до ресурсів), дезінформація (відволікання уваги), провокація (встановлення слабких сторін або виснаження противника), проникнення у легальні сфери діяльності, правоохоронні органи та органи державної влади». Водночас їх пріоритетами в їх діяльності є «включеність (залучення) в суспільні процеси і контроль за:

- 1) інформацією і засобами комунікації між соціальними системами;
- 2) ресурсами, технологіями та їх обігом;
- 3) змінами в соціально-економічному житті суспільства та держави»¹¹.

Також з огляду сучасних тенденцій виокремлюють кілька основних форм організованої злочинної діяльності, які умовно можна охарактеризувати наступним чином.

1. «Корисно-насильницькі угруповання, що в переважній більшості застосовують фізичне та психічне насилля для досягнення злочинного результату. Можуть бути як самостійними злочинними угрупованнями, так і частиною («силовим блоком») більшої організаційної структури. Серед членів таких угруповань переважають представники бойових видів спорту, правоохоронних органів та військовослужбовці.

2. Угруповання, що здійснюють «бізнес на пороках» та інших сферах «кримінального бізнесу». Їх діяльність зосереджена на торгівлі наркотичними засобами, проституції, торгівлі людьми, шахрайстві тощо. Насилля та погрози застосовуються переважно для «підтримання» та «захисту» від конкурентів чи викриття такого злочинного бізнесу. Потенційними жертвами таких груп є переважно особи, що в силу необізнаності чи інших причин були втягнуті у сферу їх діяльності.

3. Угруповання, що отримують прибуток за рахунок заволодіння державними та комунальними коштами і майном або використовують «фінансові схеми». Такі «схеми» можуть стосуватись і як ухилення від сплати податків, так і створення посередницьких структур, що збагачуються за рахунок діючих суб'єктів господарювання. Такі групи намагаються

¹⁰ Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та за кордоном: монографія. Дніпро, 2022. С. 39.

¹¹ Там само. С. 40.

уникати прямого застосування фізичного насилля та приховувати свої зв'язки. Для впливу на потерпілих та своїх конкурентів ними застосовуються замовні публікації у ЗМІ, «публічне цькування», тиск громадськості або ж використовуються представники влади, з якими у таких угрупованнях найтісніший зв'язок. Такі групи без власних ЗМІ, громадських організацій та своїх представників в правоохоронних органах та органах влади фактично існувати не можуть»¹². З огляду на вищенаведене цілком можна погодитись із тим, що «корупція стала тим чинником, що суттєво змінює «ландшафт» та сутність організованої злочинності»¹³.

Для більш повного розуміння тенденцій в сфері протидії злочинності та умов, в яких доводиться працювати правоохоронним органам, в тому числі щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності, слід зупинитися на окремих статистичних показниках, що відображаються в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення (Форма № 1), Єдиному звіті про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (Форма № 2) та звітності Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями (Форма № 1-ОЗ)¹⁴.

Таблиця 1

Кількісні показники зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, притягнутих до відповідальності

<i>Рік</i>	<i>Обліковано кримінальних правопорушень</i>	<i>Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру</i>	<i>Кількість осіб, яким повідомлено про підозру</i>	<i>Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом</i>	<i>Кількість осіб, відносно яких вироки та ухвали набрали законної сили</i>
2017	523911	198477	130524	176919	64390
2018	487133	191856	126652	173257	61122
2019	444130	171691	119229	154585	60454
2020	360622	167098	111420	148332	56397
2021	321443	172494	106929	153109	54601
2022	362636	132418	85285	113159	43046
2023	475595	189292	108271	166189	65736
2024	492479	194688	108387	167255	53046

¹² Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та за кордоном: монографія. Дніпро, 2022. С. 40-41.

¹³ Там само.

¹⁴ Офіс Генерального прокурора. Статистика. *Офіційний вебсайт*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

З огляду даних, зазначених в Таблиці 1, у 2023 році можна побачити суттєве (понад 30 % у порівнянні з попереднім роком) збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, при цьому у 2024 р. також зберіглась тенденція до збільшення, хоча і не з таким суттєвим зростанням (3,6 % у порівнянні з попереднім роком). Для більшого розуміння таких тенденцій необхідно зазначити, що за період, що аналізується, кількість населення України скорочувалась. За даними Державної служби статистики¹⁵ з 1 січня 2018 року по 1 січня 2022 року населення України скоротилось більш ніж на мільйон осіб – з 42386,4 тис. осіб до 41167,3 тис. осіб. Також за «електронним переписом» Кабінету Міністрів України на 1 грудня 2019 року в Україні «присутнє населення» (тобто ті, що постійно знаходяться на території країни) становило 37 289 тис. осіб¹⁶. Суттєвий вплив на кількість населення мали воєнні дії з 2022 року, під час яких за межі України виїхало чимало людей, а певна територія країни вибула з-під контролю держави. Такі чинники слід враховувати при визначенні якісних показників злочинності.

Враховуючи складності оперування кількісними даними за означений період, навіть при попередньому наближенні до аналізу показників можна побачити чітко виражені тенденції до збільшення показників кримінальних правопорушень з 2023 року, а також достатньо стійку негативну динаміку щодо встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та притягнення їх до відповідальності. Так, із показників можна зробити висновок про те, що співвідношення кількості осіб, яким повідомлено про підозру, та особами, відносно яких вироки набрали законної сили, щороку розподіляється таким чином, що на одного засудженого припадає приблизно дві особи, яким вручено повідомлення про підозру. Такі тенденції дають підстави для припущень щодо перевантаженості судово-правоохоронної системи, що не може негативно не впливати на якість досудового розслідування та судового розгляду, а також дотримання прав та свобод людини під час кримінального провадження.

У Таблиці 2 надано окремі показники щодо результатів боротьби з організованими групами (ОГ) та злочинними організаціями (ЗО).

¹⁵ Державна служба статистики. *Офіційний вебсайт*. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁶ Населення України становить 37 мільйонів – Дубілет. URL : <https://www.dw.com/uk/населення-україни-становить-37-мільйонів-дубілет/a-52118213>.

Таблиця 2

Кількісні показники щодо результатів боротьби з організованими групами (ОГ) та злочинними організаціями (ЗО)

Рік	Кількість ОГ та ЗО, щодо яких розслідувано кримінальні провадження	У тому числі ЗО	Кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі ОГ та ЗО, щодо яких досудове розслідування закінчено	У тому числі ЗО	Встановлена сума матеріальних збитків, тис. грн	Відшкодовано збитків, тис. грн	Сума несплачених податків, зборів, інших обов'язкових платежів, тис. грн
2017	210	5	949	68	3177166,34	86592,46	2164686,39
2018	288	12	1429	168	517997,18	44427,04	12538,22
2019	293	16	1428	235	1162227,9	623761,15	11924,93
2020	377	21	1609	190	1092792	221734	15835
2021	499	45	2248	360	2038545	334161	-
2022	395	40	1637	276	2634030	130613	1064638
2023	494	51	2103	368	1111417	309361	71489
2024	663	72	3035	714	3112382	768426	2061

Як видно із даних, зазначених в Таблиці 2, кількісні показники рівня організованої злочинності переважно мають тенденції до збільшення. Водночас вбачається, що лише незначна частина матеріальних збитків відшкодовується під час здійснення кримінального провадження. Так, максимальне відшкодування у розмірі 53,7 % було у 2019 році, а мінімальне у 2017-ому – 2,7 %, а в інших роках такі показники приблизно в межах 10-25 %.

Такими чином, слід констатувати, що забезпечення правопорядку та безпеки в сучасних умовах характеризується тим, що злочинність, особливо в її організованих формах, має значну міру гнучкості, пристосованості та інтегрованості у соціально-економічні процеси державного управління. Корупція є одним із чинників, що дає змогу підтримувати такий стан злочинного середовища та уникати притягнення до відповідальності осіб, котрі задіяні у злочинному підприємстві. Навіть не вдаючись у детальний аналіз кількісних показників роботи протидії злочинності, можна побачити необхідність системних та поміркованих перетворень у сфері роботи судових та правоохоронних органів.

РОЗДІЛ 2. ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОРД. ПОВНОВАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОРД

Відповідно до ст.6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» «підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- кримінальні правопорушення, що готуються;
- осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- безвісно відсутніх осіб;
- розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів;

2-1) необхідність перевірки осіб у зв'язку з призначенням на посади в розвідувальних органах України або залученням до конфіденційного співробітництва з такими органами, доступом осіб до розвідувальної таємниці;

3) випадки, передбачені статтею 17 Закону України «Про розвідку»;

4) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку»¹⁷.

У частинах другій та третій цієї ж статті Закону вказано: «Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, медіа, у письмових дорученнях і постановах

¹⁷ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитах і повідомленнях правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті»¹⁸.

З огляду тексту правової норми слід звернути увагу на формулювання у п.1 ч.1 вказаної статті, а саме: *«наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів»*. Не важко побачити, що ключовим є не тільки законність одержання певної інформації, в тому числі із джерел, зазначених у ч.2 цієї ж статті, а й така оціночна категорія, як *«достатність»* одержаних відомостей для необхідності перевірки. Тобто в контексті завдань оперативно-розшукової діяльності така інформація повинна містити достатність даних, що вказують на факти та обставини, що дозволяють зробити обґрунтоване припущення про кримінальне правопорушення, розвідувально-підривну діяльність та інші факти, пов'язані із притягненням до кримінальної відповідальності. Оскільки вказана категорія «достатності» відноситься до оціночних суджень, то логічним було б мати прийнятні критерії, придатні для застосування. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не містить таких критеріїв, проте аналогічні відносини врегульовано кримінальним процесуальним законодавством та практикою, де застосовуються певні критерії та «стандарти доказування», наприклад, щодо обґрунтованості підозри чи доведення поза розумним сумнівом. Також можна побачити певні критерії до повідомлень про факти протиправних дій у законодавстві щодо запобігання корупції.

Законом України «Про запобігання корупції» передбачено певні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону. При цьому повідомлення може бути й анонімним, а особа, яка повідомляє про такі факти, має правовий статус «викривача». Згідно з вищевказаним Законом України «викривач» – це «фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання»¹⁹.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1489>.

Згідно з абз. 2 ч. 2 статті 53-2 Закону України «Про запобігання корупції» *«повідомлення підлягає розгляду, якщо наведена у ньому інформація містить фактичні дані, що вказують на можливе вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень цього Закону, які можуть бути перевірені»²⁰.*

На сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) до вимог, які висуваються для такого повідомлення, відносяться:

- 1) інформація, що стосується конкретної особи;
- 2) інформація містить фактичні дані, які можуть бути перевірені²¹.

Отже, можна побачити, що інформація, викладена у повідомленні викривача, повинна, по-перше, *містити відомості щодо корупційних дій та фактів, що стосуються конкретної особи* (при цьому такі факти *можливо перевірити*) і, по-друге, сам викривач *повинен бути переконаним у її достовірності та особисто мав можливість сприймати такі факти*.

У кримінальному процесі під час прийняття відповідних рішень оперують такими поняттями, як «поза розумним сумнівом» щодо обов'язку сторони обвинувачення доведення винуватості особи в контексті презумпції невинуватості, а також такими, як «достатня підстава» або «ймовірна причина», «обґрунтована підозра» або «розумна підозра», «розумно вважати» або «розумні/обґрунтовані підстави вважати» щодо здійснення та прийняття окремих процесуальних дій та рішень. У теоретично-прикладній площині кримінального процесу присвячено досить багато праць щодо визначення критеріїв під час застосування таких стандартів. Серед авторів, котрі розглядали це питання, можна назвати таких: І. Глов'юк, М. Погорецький, А. Павлишин, Х. Слюсарчук, А. Степаненко та інших. Не вдаючись у широку дискусію з цього приводу, можна зазначити, що такі поняття як «достатні підстава» та «обґрунтована підозра» є більш близькі та придатні для використання під час визначення критеріїв достатності підстав для здійснення ОРД.

Так, у своїй роботі А. Павлишин та Х. Слюсарчук, узагальнюючи наукові визначення поняття «достатня підстава», вказують, що його зазвичай розуміють наступним чином:

– «являє собою встановлення фактів та обставин, які дозволили б об'єктивному спостерігачу повірити у те, що кримінальне правопорушення було вчинено, вчиняється або планується вчинити та що особа, яку необхідно затримати, вчинила, вчиняє або планує вчинити кримінальне правопорушення або предмети, пов'язані зі злочинною діяльністю, можуть бути отримані внаслідок проведення обшуку у конкретному приміщенні, житлі чи іншому володінні особи;

²⁰ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1489>.

²¹ Викривачі корупції. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/metodychni-rekomendatsiyi/>

– це рівень розумної віри (добросовісного переконання), який виник на підставі чітко сформульованих, об'єктивних фактів та/або обставин та який необхідний для вирішення питання про проведення обшуку, затримання особи та подальшого переслідування особи у кримінальному провадженні;

– означає, що наявні факти підтверджують об'єктивну впевненість (переконаність) у тому, що особа, яка підлягає затриманню, вчинила кримінальне правопорушення, або факти підтверджують, що місце обшуку та предмети, які можуть бути виявлені під час обшуку, можуть бути використані як доказ вчиненого кримінального правопорушення»²².

Узагальнюючи теоретико-прикладні напрацювання та вимоги чинного законодавства із зазначених питань, а також враховуючи те, що прийняття будь-якого рішення уповноваженою особою є перш за все його розумово-вольовою діяльністю, за яку він несе персональну відповідальність, то можна констатувати, що критерієм «достатності» підстав для здійснення оперативно-розшукової діяльності є наступні.

По-перше, наявність інформації, що містить відомості про конкретні факти кримінально-протиправних дій чи пов'язаних з ними. При цьому необхідно зважувати на те, що такі факти мали або ймовірно мали місце в дійсності і це можливо перевірити, тобто встановити їх наявність чи відсутність за допомогою певних засобів та методів. Зазвичай такі факти вказують на об'єктивну сторону скоєння кримінально-протиправного діяння, конкретних осіб, їх дії тощо.

По-друге, внутрішнє переконання, засноване на інтелектуальній діяльності співробітника оперативного підрозділу щодо обґрунтованості припущень, пов'язаних із кримінально-протиправними діями. Критерієм тут є можливість співробітника чітко пояснити для себе або інших осіб обґрунтування своїх припущень, а також заходів та засобів, за допомогою яких їх можна підтвердити або спростувати.

По-третє, наявних відомостей та їх джерел достатньо, щоб переконати стороннього спостерігача у можливості та необхідності перевірки за допомогою заходів та засобів оперативно-розшукової діяльності. Цей критерій полягає у тому, що в разі інтелектуального уявного моделювання ситуації, коли стороння, неупереджена особа сприймає відповідну інформацію та її джерела, ймовірно дійде до аналогічного припущення та висновків щодо необхідності і можливості перевірки отриманих відомостей. З огляду вимог чинного законодавства такими особами, по суті, є особи, які здійснюють відомчий чи судовий контроль або нагляд за дотриманням законності під час ОРД.

Як зазначено вище, за наявності підстав для здійснення ОРД відповідні уповноважені суб'єкти забезпечують безпосереднє виконання завдань, пов'язаних із з'ясуванням відповідних фактів та обставин. Проте, щоб

²² Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарт доказування «Достатня підстава»: тлумачення Верховного суду США та національна практика застосування. 2018. С. 104-105.

здійснювати відповідні правоохоронні функції уповноваженим співробітникам та оперативним підрозділам, необхідно мати певні повноваження та можливості. У цьому контексті слід звернути увагу на обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, що зазначені у частині 1 статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», і полягають у наступному:

«1) у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення кримінальних правопорушень та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, здійснювати профілактику правопорушень;

3) виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів;

4) виконувати у межах своєї компетенції запити правоохоронних органів інших держав або міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

5) інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані зі службовою діяльністю посадових осіб;

6) здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав та міжнародних антитерористичних організацій, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень;

7) забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб;

8) брати участь у здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт»²³.

З огляду на те, що прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України передбачив негласні слідчі (розшукові) дії в межах кримінального провадження як різновид слідчих (розшукових) дій і, по суті, відокремив за ініціативністю оперативно-розшукову діяльність від досудового розслідування в частині негласних заходів, виникає потреба у відмежуванні і відповідних проваджень, що здійснюються або в межах оперативно-розшукової справи, або досудового розслідування. Відповіді на такі ситуації зазначені у частинах 2-4 вказаної статті і полягають у наступному.

²³ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

«У разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

У разі, якщо ознаки кримінального правопорушення виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають, і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак кримінального правопорушення, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування.

Оперативні підрозділи Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Служби безпеки України, Бюро економічної безпеки України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України. Письмові доручення щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надані слідчим, дізнавачем, прокурором у межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими до виконання оперативним підрозділом»²⁴.

Також слід вказати те, що у параграфі 2 «Сторона обвинувачення» КПК України визначено повноваження оперативних підрозділів, водночас варто зазначити, що вони не належать до сторони обвинувачення відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Відповідно до ст. 41 КПК України:

1. Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ

²⁴ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

2. Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

3. Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом»²⁵.

У розумінні наявних можливостей оперативних підрозділів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності згідно з частиною 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено такі права:

«1) опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

2) проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупок здійснюється згідно з положеннями статті 271 Кримінального процесуального кодексу України у порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, погодженими з Офісом Генерального прокурора та зареєстрованими у Міністерстві юстиції України;

3) порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні. Таке право належить виключно органам Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України в межах їх компетенції;

4) ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виготовляти копії з таких документів, на вимогу

²⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

керівників підприємств, установ та організацій (виключно на території таких підприємств, установ та організацій, а з дозволу слідчого судді – в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України) витребувати документи та дані, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів, із залишенням копій таких документів та опису вилучених документів особам, в яких вони витребувані, та забезпеченням їх збереження і повернення в установленому порядку. Вилучення оригіналів первинних фінансово-господарських документів забороняється, крім випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

5) проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб;

6) відвідувати жилі та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин злочину, що готується, а також збирати відомості про протиправну діяльність осіб, щодо яких провадиться перевірка;

7) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 Кримінального процесуального кодексу України;

7⁻¹) з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364⁻¹, 365⁻², 368, 368⁻³, 368⁻⁴, 369, 369⁻² Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України;

8) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України;

9) здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265 Кримінального процесуального кодексу України;

10) накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 Кримінального процесуального кодексу України;

11) здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України;

12) здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 Кримінального процесуального кодексу України;

13) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників;

14) використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України;

15) отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави;

16) використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України;

18) створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи;

19) застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю на підставах і в порядку, встановлених законами про Національну поліцію, Службу безпеки України, Державну прикордонну службу України, державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, Митним кодексом України;

20) звертатися у межах своїх повноважень із запитом до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна;

21) безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу»²⁶.

Звертаючи увагу на правові норми, що встановлюють права оперативних підрозділів, можна побачити їх бланкетний характер, тобто відсилання до окремих статей КПК України, в частині процедури проведення негласних заходів. Більше того, у частині другій та третій вищевказаної статті Закону наголошується на особливостях регулювання проведення окремих оперативно-розшукових заходів у відповідності до норм КПК України, котрі стосуються негласних слідчих (розшукових) дій. У Законі визначено: «Прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх

²⁶ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора.

Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця спостереження за особою, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо»²⁷.

Аналізуючи повноваження суб'єктів ОРД, не можна оминати того, що вичерпний перелік таких підрозділів встановлено виключно Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», при цьому «проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється»²⁸. До таких підрозділів, згідно з ч.1 ст.5 вказаного Закону України, станом на травень 2025 року належать:

- Національної поліції – підрозділи кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань – оперативні, оперативно-технічні, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України – оперативні підрозділи Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки;
- Служби зовнішньої розвідки України – підрозділи агентурної розвідки, оперативно-технічні, власної безпеки;

²⁷ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

²⁸ Там само.

- Державної прикордонної служби України – розвідувальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічні, власної безпеки), підрозділи забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшукові та оперативно-технічні;
- управління державної охорони – підрозділи оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
- розвідувального органу Міністерства оборони України – оперативні, оперативно-технічні, власної безпеки;
- Національного антикорупційного бюро України – підрозділи детективів, оперативно-технічні, внутрішнього контролю;
- Бюро економічної безпеки України – підрозділи детективів, оперативно-технічні підрозділи»²⁹.

У Національній поліції України створено відповідні підрозділи, що наділені повноваженнями здійснювати ОРД. До них відносяться на різних рівнях (центральному та міжрегіональному), наприклад, такі структурні підрозділи: Департамент карного розшуку, Департамент оперативної служби, Департамент оперативно-технічних заходів, Департамент боротьби з наркозлочинністю, Департамент кримінального аналізу, Департамент внутрішньої безпеки, Департамент кіберполіції, Департамент стратегічних розслідувань³⁰.

Відповідно до Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України (далі – Положення про ДВБ), затвердженого Наказом Національної поліції України від 9 листопада 2015 року № 83 (у редакції наказу Національної поліції України від 31.07.2019 року № 765)³¹, «Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який здійснює свою діяльність у напрямі дотримання внутрішньої безпеки у Національній поліції України» та «згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність». У відповідності до цього Положення про ДВБ «дотримання внутрішньої безпеки в діяльності органів Національної поліції України реалізується

²⁹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

³⁰ Національна поліція України. Структура Національної поліції. *Офіційний вебпортал*. URL : <https://npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi>.

³¹ Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 09.11.2015 р. № 83 (у ред. наказу Національної поліції України від 31.07.2019 р. № 765).

шляхом внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів поліції і полягає у здійсненні комплексу правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на виявлення, запобігання, попередження та припинення фактів порушення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками Національної поліції України вимог законодавства України при виконанні службових обов'язків, фактів протиправного перешкоджання службовим особам поліції у виконанні покладених на них завдань та повноважень, а також виявлення та усунення інших чинників, які негативно впливають на діяльність поліції»³².

Основними завданнями Департаменту внутрішньої безпеки є:

«1. Формування та забезпечення реалізації заходів з питань внутрішньої безпеки в Національній поліції України.

2. Запобігання, виявлення, попередження і припинення кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що готуються або вчинені поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції.

3. Організація і здійснення заходів захисту поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків»³³.

До функцій належать наступні:

«1. Виявлення фактів втягнення поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції у злочинну діяльність, здійснення профілактичних заходів стосовно них, а за наявності достатніх законних підстав документування вказаних протиправних дій.

2. Здійснення в межах компетенції організаційних та практичних заходів щодо реалізації та дотримання вимог антикорупційного законодавства України.

3. Запобігання, виявлення, попередження і припинення фактів здійснення (або фактів сприяння, підбурювання чи терпимого ставлення) поліцейськими будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

4. Здійснення в межах компетенції заходів щодо запобігання та припинення фактів вчинення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції дій з надання будь-яких привілеїв або встановлення обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

³² Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 09.11.2015 р. № 83 (у ред. наказу Національної поліції України від 31.07.2019 р. № 765).

³³ Там само.

5. Координація та проведення заходів щодо протидії фактам поширення завідомо неправдивих відомостей, які дискредитують посадових осіб, а також систему Національної поліції України.

6. Здійснення в межах компетенції заходів щодо аналізу та проведення необхідних перевірок з питань дотримання в системі Національної поліції України:

- 1) порядку зберігання матеріальних носіїв службової документації;
- 2) правил пропускнуго режиму та порядку надання доступу до режимних приміщень;
- 3) вимог щодо запобігання прийняття на службу в Національну поліцію України осіб, які не відповідають вимогам до кандидатів на службу в поліції та на яких поширюються обмеження, пов'язані зі службою в поліції.

7. Здійснення відповідно до компетенції комплексу заходів, спрямованих на виявлення, запобігання, попередження та припинення порушень у сфері фінансово-господарської діяльності в системі Національної поліції України, інформаційно-аналітичного, організаційного та практичного забезпечення виконання Головою функцій щодо контролю за цільовим використанням бюджетних коштів і достовірності ведення бухгалтерського обліку; станом збереження і законності використання державного майна, раціональним використанням фінансових і матеріальних ресурсів; додержання встановленого порядку закупівлі товарів (робіт, послуг) за бюджетні кошти у сфері публічних закупівель.

8. Забезпечення заходів внутрішньої безпеки при процедурах конкурсного відбору на посади поліцейських, атестації поліцейських, а також сприяння уповноваженим керівникам органів поліції при вирішенні питань про комплектування підпорядкованих підрозділів кваліфікованими кадрами шляхом надання таким керівникам довідкової інформації у вигляді рекомендацій по суті рішення про доцільність призначення кандидатів на посади номенклатури Національної поліції України, інші керівні посади, прийняття на службу осіб, які раніше проходили службу в системі органів внутрішніх справ чи Національної поліції України, переміщення в системі Національної поліції України, а також присвоєння чергових спеціальних звань поліцейським у порядку заохочення.

9. Відповідно до законодавства України збирання, накопичення, систематизація та аналіз інформації щодо негативних явищ і тенденцій у системі Національної поліції України, а також ужиття заходів щодо їх запобігання.

10. Координація дій та участь у заходах щодо виявлення, попередження, припинення та документування протиправних посягань на життя і здоров'я поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції, учинення яких пов'язано з виконанням ними службових обов'язків.

Організація проведення, за необхідності, підрозділами Національної поліції України заходів щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції, їх близьких родичів та охорони майна.

11. Здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та документування кримінальних правопорушень, що готуються поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції, а також корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

12. Здійснення оперативного обслуговування системи Національної поліції України з метою своєчасного отримання даних про факти кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що готуються або вчинені поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції, даних, необхідних для виконання завдань ДВБ щодо формування та забезпечення реалізації заходів з питань внутрішньої безпеки в Національній поліції України, а також організації і здійснення заходів захисту поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції від перешкоджання їм у виконанні службових обов'язків.

13. Виконання письмових доручень слідчого, прокурора щодо здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, а також з питань здійснення оперативно-розшукової діяльності за напрямками роботи ДВБ.

14. Проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи в Національній поліції України щодо запобігання та попередження фактів вчинення її працівниками кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а також виконання інших завдань, покладених на ДВБ.

15. Здійснення згідно з вимогами нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України виготовлення, обліку і видачі засобів забезпечення оперативно-розшукової діяльності, які зашифровують особу чи відомчу належність поліцейських, транспортних засобів оперативних підрозділів Національної поліції України, оперативних працівників та транспортних засобів оперативних підрозділів інших правоохоронних та розвідувальних органів.

16. Визначення напрямів удосконалення діяльності щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень у Національній поліції України.

17. Забезпечення у межах компетенції взаємодії та обміну інформацією з органами поліції, іншими правоохоронними органами, органами державної влади з питань попередження та виявлення кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень серед поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції.

18. Організація в межах компетенції усунення причин та умов, що призводять до виникнення ситуацій неформальної конкуренції при виконанні службових завдань, надзвичайних подій, що можуть спричинити силове протистояння між підрозділами Національної поліції України та іншими правоохоронними органами.

19. Організація взаємодії та координація заходів органів поліції щодо протидії спробам представників кримінального середовища, організацій деструктивної спрямованості встановити стійкі довірчі відносини (в тому числі шляхом підкупу та шантажу) з поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції з метою отримання інформації про службову діяльність органів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, способи та методи її проведення, встановлення об'єктів оперативної розробки та осіб, які на конфіденційній основі співпрацюють з оперативними підрозділами Національної поліції України.

20. Запобігання, виявлення та попередження фактів незаконного використання поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції несправжніх імітаційних засобів, а також засобів забезпечення оперативно-розшукової діяльності, які зашифровують особу чи відомчу належність поліцейських і транспортних засобів оперативних підрозділів Національної поліції України

21. Супроводження відповідно до компетенції процесу розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням однострою поліцейського, підроблених службових посвідчень, спеціальних засобів поліції.

22. Організація взаємодії та координація заходів у системі Національної поліції України з питань запобігання, попередження та реагування на факти провокаційних дій, спрямованих на компрометацію поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції.

23. Моніторинг за дотриманням поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції правил пропускнуго режиму та стану організації заходів із забезпечення охорони та оборони при загрозі захоплення адміністративних будівель поліції.

24. Запобігання, виявлення та реагування в межах компетенції на дії керівників органів поліції щодо умисного створення для підлеглих умов, що можуть призвести до вчинення ними правопорушень, порушення принципів адекватного заохочення (нагородження, стимулювання) підлеглих, протекціонізму та безпідставного просування по службі, порушення законності при вирішенні соціальних питань.

25. Організація взаємодії між органами поліції щодо проведення аналітичних досліджень та прогнозування динаміки криміногенних процесів серед особового складу.

26. Виконання інших функцій, що впливають з покладених на ДВБ завдань»³⁴.

³⁴ Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 09.11.2015 р. № 83 (у ред. наказу Національної поліції України від 31.07.2019 р. № 765).

Для виконання покладених завдань та функцій Департамент внутрішньої безпеки має право:

«1. Перевіряти дотримання законності та вимог антикорупційного законодавства України в системі Національної поліції України.

2. Отримувати в органах поліції інформацію щодо їх територіальної дислокації, розташування адміністративних приміщень, кількості особового складу та забезпеченості матеріально-технічним оснащенням.

3. Здійснювати перевірки за фактами скоєння поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, дисциплінарних проступків.

4. У межах компетенції, відповідно до законодавства України вносити пропозиції щодо притягнення до відповідальності поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції.

5. Відповідно до законодавства України викликати та опитувати працівників поліції під час проведення перевірок організації службової діяльності в системі Національної поліції України, у тому числі за дорученням слідчого чи прокурора.

6. Отримувати в системі Національної поліції України відомості, необхідні для проведення перевірки інформації щодо кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, вчинених поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції.

7. При виконанні службових повноважень у відповідності до вимог законодавства України безперешкодно, у будь-який час доби, відвідувати органи та підрозділи поліції, підприємства, установи та заклади, що належать до сфери управління Національної поліції України, та здійснювати їх перевірки за всіма напрямками службової діяльності незалежно від підпорядкування та призначення, мати доступ до їх службових приміщень, в т.ч. режимних із дотриманням вимог законодавства України у сфері охорони державної таємниці.

8. Під час виконання завдань, покладених на ДВБ, з метою перевірки інформації про можливе вчинення кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції з дотриманням вимог законодавства України:

1) ознайомлюватися з матеріалами оперативно-розшукової діяльності та оперативною інформацією органів та підрозділів поліції;

2) вивчати службову документацію органів та підрозділів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, за необхідності отримувати завірени копії цих документів;

3) вилучати за наявності законних підстав документи, інші носії інформації та предмети;

4) за наявності законних підстав ознайомлюватися в підрозділах кадрового забезпечення з матеріалами особових справ та іншими відомостями щодо проходження служби поліцейськими, а в разі потреби за письмовими запитами отримувати вказані справи;

5) з метою збереження доказів протиправної діяльності уповноважений працівник ДВБ може тимчасово обмежити доступ до приміщень, транспортних засобів, територій, що використовуються підрозділами поліції.

9. Отримувати та обробляти інформацію і звернення юридичних та фізичних осіб, в тому числі через спеціально утворені виділені лінії телекомунікаційного зв'язку, шляхом моніторингу повідомлень у засобах масової інформації або з інших джерел з питань, які належать до компетенції ДВБ.

10. Одержувати на конфіденційній основі (в тому числі з анонімних джерел) інформацію про вчинення або готування до вчинення правопорушень поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції і здійснювати подальшу перевірку отриманих відомостей.

11. За дорученням Голови або особи, яка виконує його обов'язки, у межах компетенції здійснювати заходи щодо виявлення порушень перевірки фінансово-господарської діяльності органів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, під час яких відповідно до законодавства України:

1) за наявності правових підстав та у встановлений законодавством України спосіб вивчати фінансово-господарську документацію, в тому числі системи автоматизованого бухгалтерського обліку, за необхідності отримувати завірені копії цих документів у встановлені законодавством України строки;

2) отримувати від розпорядників коштів Національної поліції України плани закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб Національної поліції України, списки членів тендерних комітетів, протоколи засідань та протягом однієї доби інформацію щодо дати, місця проведення, порядку денного засідання тендерного комітету та іншу документацію з питань проведення указаної процедури;

3) бути присутнім на засіданнях тендерних комітетів органів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України;

4) ініціювати перед керівництвом Національної поліції України проведення перевірки виявлених порушень законодавства України у сфері публічних закупівель та вжиття відповідних заходів реагування у встановленому законодавством України порядку у разі підтвердження виявлених порушень.

12. Для здійснення покладених на ДВБ у встановленому порядку завдань запитувати та отримувати від органів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, інформацію та документи (копії документів), в тому числі бухгалтерські, банківські, фінансові, та за необхідності вимагати їх надання у встановлені законодавством України строки.

13. Складати відповідно до вимог законодавства України протоколи про адміністративні правопорушення за фактами вчинення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

14. У разі виявлення недоліків, порушень вимог законодавства України, нормативно-правових актів Міністерства внутрішніх справ України з питань діяльності Національної поліції України, організаційно-розпорядчих актів Національної поліції України направляти подання керівникам органів і підрозділів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, для вжиття заходів реагування, вимагати своєчасного інформування про результати вжитих заходів.

15. Інформувати керівників органів та підрозділів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, про необхідність проведення службового розслідування та вжиття заходів реагування до осіб, які вчинили дисциплінарні проступки, корупційні правопорушення чи не виконують вимоги антикорупційного законодавства України.

16. Здійснювати за наказом Голови або особи, яка виконує його обов'язки, дотримуючись вимог законодавства України, у межах компетенції перевірки інформації щодо протиправних дій особового складу підрозділів оперативної служби та оперативно-технічних заходів з обов'язковим залученням представників служб, що перевіряються.

17. Відповідно до законодавства України накопичувати статистичні, аналітичні, службові та інші матеріали за напрямками діяльності ДВБ, користуватися інформаційними базами даних, автоматизованими інформаційними системами органів та підрозділів поліції, МВС.

18. Залучати за погодженням із керівниками органів і підрозділів поліції, підприємств, установ та закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, відповідних працівників для підготовки і здійснення заходів, що проводяться ДВБ.

19. За дорученням Голови або особи, яка виконує обов'язки Голови, перевіряти стан виконання розпорядчих документів Національної поліції України за напрямками службової діяльності органів поліції.

20. Відповідно до вимог законодавства України створювати, накопичувати та використовувати окремі оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні та оперативно-довідкові бази даних, обліки, в тому числі картотеки, справи контрольно-наглядового провадження та автоматизовані інформаційні системи за напрямками роботи ДВБ.

21. Ініціювати перед процесуальними керівниками підрозділів досудового розслідування органів поліції проведення уповноваженими особами перевірок законності та обґрунтованості прийняття слідчими цих підрозділів процесуальних рішень у кримінальних провадженнях.

22. Відповідно до законодавства України використовувати кошти державного бюджету на здійснення оперативно-розшукових заходів»³⁵.

³⁵ Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 09.11.2015 р. № 83 (у ред. наказу Національної поліції України від 31.07.2019 р. № 765).

З огляду повноважень оперативних підрозділів неважко побачити, що вони виконують відповідну роботу на всіх етапах запобігання, виявлення, припинення та розслідування фактів кримінально-протиправної поведінки. У цьому контексті необхідно звернути увагу на правове врегулювання питань організації взаємодії структурних підрозділів Національної поліції України під час запобігання, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, а також безпосередній участі та повноваженнях оперативних підрозділів та їх працівників. Такі питання врегульовано Наказом МВС № 575 від 07.07.2017 року «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» (далі – Наказ № 575)³⁶.

Відповідно до вказаного Наказу № 575 працівник оперативного підрозділу на місці події виконує такі дії:

«1) здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збору відомостей, що можуть бути використані як докази;

2) установлює час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, які його вчинили, їх прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або при подоланні перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок руху осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, інші відомості, необхідні для їх встановлення; використовує наявні джерела оперативної інформації з метою розкриття кримінального правопорушення;

3) негайно інформує слідчого (дізнавача) про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій;

4) виконує письмові доручення слідчого (дізнавача) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого (дізнавача)»³⁷.

Питання взаємодії оперативних підрозділів зі слідчим на стадії реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності врегульовано Розділом III. «Організація взаємодії при направленні оперативним підрозділом матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності до органу досудового розслідування». Ним передбачено наступне.

³⁶ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

³⁷ Там само.

«1. При веденні оперативним підрозділом оперативно-розшукової справи (далі – ОРС) щодо осіб, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, підслідного слідчим органам досудового розслідування Національної поліції України, керівник оперативного підрозділу письмово звертається до керівника органу досудового розслідування про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

2. Керівник оперативного підрозділу з дотриманням режиму секретності надає слідчому необхідні матеріали ОРС для вивчення та надання у разі потреби рекомендацій щодо фіксації додаткових фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, які засвідчують наявність в їх діях ознак злочину.

3. Матеріали ОРС можуть розглядатися під час оперативної наради за участю керівників оперативного підрозділу, органу досудового розслідування та працівників, які брали участь у їх підготовці, для визначення повноти зібраних матеріалів та наявності підстав для реєстрації в ЄРДР. Одночасно розробляється план заходів з реалізації матеріалів ОРС, який затверджується керівниками органу досудового розслідування та оперативного підрозділу.

4. У разі виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів ознак кримінального правопорушення керівник оперативного підрозділу невідкладно направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України»³⁸.

Окремо слід звернути увагу на створення та діяльність слідчо-оперативних груп (СОГ) для досудового розслідування кримінальних правопорушень, котрі утворюються «для усебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або учинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України». Метою створення таких СОГ є «забезпечення здійснення ефективної взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів поліції під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких здійснення досудового розслідування доручено Генеральним прокурором (особою, яка виконує його обов'язки), керівником обласної прокуратури, їх першими заступниками та заступниками за вмотивованими постановами, у разі неефективного досудового розслідування»³⁹.

³⁸ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

³⁹ Там само.

Згідно з Наказом № 575 утворення СОГ в залежності від суб'єкта ініціативи «здійснюється наказом Голови Національної поліції України, першого заступника Голови Національної поліції України – начальника Головного слідчого управління, керівника територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу поліції або осіб, які виконують їх обов'язки». При цьому «утворення СОГ наказом керівника територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу поліції погоджується з керівником органу досудового розслідування», а «утворення СОГ за участю оперативних працівників міжрегіональних територіальних органів Національної поліції України та їх територіальних (відокремлених) підрозділів здійснюється спільним наказом керівника органу досудового розслідування та керівника відповідного міжрегіонального територіального органу або його територіального (відокремленого) підрозділу»⁴⁰.

Також слід зазначити, що можуть створюватися окремі СОГ із спеціальною метою. Так, «для організації розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у минулі роки, наказом керівника територіального органу, підрозділу поліції, погодженим з керівником органу досудового розслідування, створюються *спеціалізовані постійно діючі СОГ*»; для «досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених на території декількох районів області (міста), наказом начальника ГУНП, погодженим з начальником слідчого управління ГУНП, може створюватися *СОГ ГУНП*»; а для «досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених на території декількох областей (регіонів), наказом Голови Національної поліції України або першого заступника Голови Національної поліції України – начальника Головного слідчого управління може створюватися *міжрегіональна СОГ*»⁴¹.

Питання організації роботи СОГ під час досудового розслідування кримінальних правопорушень врегульовано у Розділі V зазначеного Наказу № 575, а саме:

«1. Діяльність СОГ здійснюється на підставі плану проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, який розробляється з урахуванням наданих обґрунтованих пропозицій усіх працівників, уключених до складу СОГ. У зазначеному плані відображаються версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначаються конкретні виконавці та строки виконання. План погоджується керівниками органу досудового розслідування і оперативного підрозділу та затверджується керівником територіального органу підрозділу поліції. Якщо план проведення слідчих (розшукових)

⁴⁰ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

⁴¹ Там само.

дій та негласних слідчих (розшукових) дій виконано, а кримінальне правопорушення залишається нерозкритим, розроблюється план додаткових заходів. Виконання зазначених планів контролюється керівниками органу досудового розслідування та відповідних оперативних підрозділів за напрямками роботи.

Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення СОГ і до ухвалення судом вироку або постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження.

2. Працівники оперативних підрозділів, включені до складу СОГ, щотижня інформують слідчого – керівника СОГ про стан виконання наданих письмових доручень та запланованих заходів, а на його вимогу надають документи, що підтверджують обсяги проведеної ними роботи.

Працівники оперативного підрозділу, включені до складу СОГ, самостійно надають слідчому обґрунтовані пропозиції щодо необхідності проведення конкретних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

3. Результати роботи СОГ з виявлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, розглядаються на оперативних нарадах при керівникові територіального органу, підрозділу поліції за участю керівників органу досудового розслідування та інших структурних підрозділів органу, підрозділу поліції щомісяця, а стан досудового розслідування кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс, – щотижня»⁴².

Під час проведення досудового розслідування працівниками оперативних підрозділів відповідно до вимог КПК України виконуються доручення слідчих (дізнавачів) про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Згідно з Розділом VI Наказу № 575 такі відносини врегульовано наступним чином:

«1. Під час досудового розслідування злочинів слідчий дає уповноваженим оперативним підрозділам поліції письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – доручення). У разі створення СОГ слідчий дає доручення про проведення слідчих (розшукових) дій працівникам оперативного підрозділу, включеним до її складу.

Дізнавач дає доручення уповноваженим оперативним підрозділам поліції під час досудового розслідування кримінальних проступків.

2. Не допускається надання слідчим (дізнавачем) оперативному підрозділу (працівнику оперативного підрозділу – члену СОГ) неконкретизованих доручень та доручень без встановленого строку їх виконання.

⁴² Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

3. Працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися із клопотанням до слідчого судді чи прокурора.

Доручення слідчого (дізнавача) є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

4. Доручення, які даються оперативному підрозділу, реєструються в канцелярії територіального органу, підрозділу поліції та передаються в порядку, передбаченому нормативним актом про організацію діловодства.

5. У дорученнях зазначаються найменування кримінального провадження, його реєстраційний номер та дата початку досудового розслідування; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України; короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення; конкретний перелік слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, які потрібно виконати; інші відомості, необхідні для виконання цих дій.

6. Виконання доручень слідчих (дізнавачів) повинно здійснюватися у строки, зазначені у дорученнях. У разі неможливості своєчасного виконання доручення продовження строку його виконання письмово погоджується зі слідчим (дізнавачем), який дав доручення.

7. Матеріали про виконання доручень слідчих (дізнавачів) надсилаються до органу досудового розслідування разом із супровідним листом залежно від рівня органу досудового розслідування за підписом керівника структурного підрозділу апарату центрального органу управління поліцією, керівника територіального органу поліції, керівника міжрегіонального територіального органу поліції, керівника територіального (відокремленого) підрозділу, яким виконувалося доручення слідчого (дізнавача). Вказані матеріали реєструються в канцелярії відповідного органу, підрозділу поліції.

8. Контроль за виконанням доручень слідчих (дізнавачів) працівниками оперативних підрозділів територіального органу, підрозділу поліції покладається на керівника територіального органу, підрозділу поліції, який зобов'язаний:

1) визначати конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки з виконання доручень слідчих (дізнавачів) (за винятком доручень, які надаються працівникам оперативного підрозділу, включеним до складу СОГ);

2) визначати шляхом видання наказу конкретних осіб із числа працівників оперативних підрозділів, на яких покладаються обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих (дізнавачів) для їх своєчасного виконання;

3) щотижня під час оперативних нарад керівництва територіального органу, підрозділу поліції інформувати про стан виконання доручень слідчих (дізнавачів).

9. Керівник органу досудового розслідування (дізнання) розглядає матеріали виконаного доручення слідчого (дізнавача), які надійшли від оперативного підрозділу. У разі його неналежного виконання повертає

матеріали відповідно до вимог діловодства керівникові територіального органу, підрозділу поліції для усунення недоліків та вжиття до винних заходів дисциплінарного впливу в установленому порядку.

10. У разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави слідчий (дізнавач) за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні відповідно до розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України. При прийнятті рішення про направлення цього запиту уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони слідчий (дізнавач) інформує про направлення запиту про міжнародну правову допомогу Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

За необхідності проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на території декількох держав або таких, що порушують інтереси цих держав, слідчий відповідно до статті 571 КПК України направляє запит до Офісу Генерального прокурора, який розглядає та вирішує питання про створення спільної слідчої групи. Про прийняття рішення щодо створення такої групи слідчий інформує Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України»⁴³.

Питання організації взаємодії при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій та виконанні заходів забезпечення кримінального провадження врегульовано Розділом VII Наказу № 575 і полягають у наступному:

«1. За наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у тому самому кримінальному провадженні, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, працівник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який доповідає слідчому для прийняття ним рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку та фіксацію протиправних дій, та можливість змінити запобіжний захід на більш суворий у порядку, встановленому КПК України.

2. У разі виявлення працівником оперативного підрозділу при виконанні доручення слідчого (дізнавача) обставин, що свідчать про необхідність проведення обшуків у житлі чи іншому володінні особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або

⁴³ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб складається мотивований рапорт, який доповідається керівникові оперативного підрозділу для інформування органу досудового розслідування про необхідність прийняття рішення про проведення обшуку в порядку, встановленому КПК України.

До рапорту приєднуються матеріали, що містять інформацію про житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, в якому планується проведення обшуку, особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться, а також інформацію про речі, документи або осіб, яких планується відшукати.

3. Слідчий (дознавач), ураховуючи наявну інформацію про можливе знаходження в місці проведення обшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, зброї, боєприпасів, вилучених з обігу предметів і речовин, а також обставини, що можуть перешкодити або ускладнити проведення обшуку, на підставі доручення має право залучити працівників оперативних підрозділів, інших органів та підрозділів поліції для участі в проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

Направлення підрозділів поліції особливого призначення для забезпечення проведення обшуку допускається лише з дозволу прокурора у кримінальному провадженні щодо тяжкого та особливо тяжкого злочину та в разі наявності достатніх підстав вважати, що проведенню слідчої (розшукової) дії буде чинитися фізичний опір чи іншим чином унеможливлуватися досягнення її мети. Без дозволу прокурора залучення спеціальних підрозділів до обшуку здійснюється лише в невідкладних випадках, коли затримка в проведенні слідчої (розшукової) дії може призвести до неможливості досягнення її мети»⁴⁴.

З огляду особливостей повноважень оперативних підрозділів можна побачити суттєві можливості використання сил, засобів та методів для вирішення функціональних та службових завдань як в межах безпосередньо оперативно-розшукової діяльності, так і оперативного супроводу та забезпечення кримінального провадження. Робота оперативних підрозділів пронизує всі етапи запобігання, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень. Під час розслідування кримінальних правопорушень роль оперативних підрозділів полягає в оперативному супроводі та забезпеченні діяльності слідчих шляхом виконання доручень, надання інформації, що може бути використана під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження чи проведенні процесуальних дій. Забезпечення оперативними підрозділами розслідування кримінальних правопорушень полягає як в інформаційній площині, так і в забезпеченні силами та засобами, що наявні в оперативних підрозділах.

⁴⁴ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

РОЗДІЛ 3. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ ЗАХОДИ ТА ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ ТАКТИКИ

Аналізуючи чинне законодавство, переконуємося про відсутність визначення поняття «оперативно-розшуковий захід» (далі – ОРЗ), хоча таке словосполучення є досить вживаними у текстах нормативно-правових актів. Така ситуація викликає жваві дискусії у науково-практичних публікаціях, що присвячені питанням оперативно-розшукової діяльності. Однією із показових та узагальнюючих наукових публікацій з цього приводу можна вказати статтю О. Ігнатюк «Оперативно-розшукові заходи: аналіз поняття»⁴⁵. Автором зазначаються, наприклад, такі визначення поняття «оперативно-розшуковий захід», що пропонується окремими науковцями:

– І. Сервецький і В. Дашко: *«оперативно-розшуковий захід – це сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм»;*

– М. Погорецький: *«сукупністю узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом про ОРД суб'єктів, що здійснюються переважно негласно, шляхом використання оперативних сил, засобів, методів і форм»;*

– В. Цуканов: *«передбачений законодавством про оперативно-розшукову діяльність спосіб діяльності суб'єкта, що здійснює оперативно-розшукову роботу, суть якого полягає в отриманні необхідної для досягнення цілей і вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності інформації»;*

– О. Сухачов: *«дії працівників оперативних підрозділів щодо безпосереднього виконання завдань ОРД шляхом реалізації прав, наданих їх цим Законом»*⁴⁶.

Узагальнюючи різні підходи та теоретичні дефініції та не вдаючись у широку полеміку з цього приводу, можна зазначити, що це основна понятійна категорія оперативно-розшукової діяльності та її елемент діяльності, як, наприклад процесуальна дія для слідчого. Оперативно-розшуковий захід є складовим елементом оперативно-розшукової діяльності, що полягає у системі дій, спрямованих на використання оперативно-розшукових сил, засобів та методів, які здійснюються виключно з підстав, у спосіб і в межах повноважень спеціальних суб'єктів для пошуку і фіксації фактичних даних про кримінально-протиправні діяння, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

⁴⁵ Ігнатюк О. В. Оперативно-розшукові заходи: аналіз поняття. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2018. № 1(55).С. 10-18.

⁴⁶ Там само.

Для спрощення розуміння цього поняття можна виділити чотири основні елементи:

- *сутність* (пошук і фіксація фактичних даних – відомостей про конкретні факти, а саме про кримінально-протиправні діяння, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій);
- *мету* (припинення правопорушень в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави);
- *методи (способи) досягнення мети* (використання оперативно-розшукових сил, засобів та методів);
- *законодавчі обмеження* (виключно з підстав, у спосіб і в межах повноважень спеціальних суб'єктів).

З огляду тексту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можна побачити, що фактично поняття ОРЗ ототожнюється із повноваженнями суб'єктів ОРД. У цій ситуації слід зазначити, що заходи, які уповноважені здійснювати оперативні підрозділи, можна класифікувати за різними критеріями, наприклад ступенем прихованості (гласні та негласні), самостійністю проведення (за власним рішенням, за рішенням суду, за погодженням тощо), за ступенем обмеження конституційних прав і свобод (пов'язані з обмеженням та не пов'язані).

Слід однозначно визнати, що сучасний досвід роботи правоохоронних органів, техніко-технологічне оснащення та наукові розробки із науково-методичного забезпечення практичної діяльності у сфері протидії злочинності мають суттєві напрацювання. Сьогодні через стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та можливостей швидкого перейняття досвіду між соціальними структурами чи окремими особами перед правоохоронними органами постають питання адаптації до сучасного мінливого та непередбачуваного світу, розуміння та навіть певного перейняття досвіду, що напрацьовується в середовищі із великим ступенем конкуренції та протистояння – бізнес, злочинність, воєнні дії тощо. Звісно, таке пристосування та удосконалення у вирішенні функціональних завдань повинно відбуватись за неухильного дотримання принципу верховенства права, законності та прав і свобод громадян.

Робота оперативників, як і слідчих, по суті, перш за все є пізнавальним процесом, в ході якого встановлюються певні факти та обставини (відшукується та фіксується інформація про них) та формується певне обґрунтоване твердження з різною мірою вірогідності. Основна відмінність полягає у тому, що в процесі розслідування слідчий «йде від кримінального правопорушення», тобто явища, що вже відбулось або певним чином відобразилось та проявилось у навколишньому середовищі, до встановлення його сутності, переважно рухаючись у зворотному напрямку щодо встановлення події кримінального правопорушення. У ході цієї пізнавальної діяльності слідчий, встановивши, що подія (кримінально-протиправне

діяння), яка стала підставою для початку розслідування, дійсно мала місце, висуває пояснення (обґрунтовані припущення – версії) її механізму, причин та інших обставин, а потім встановлює та перевіряє їх за допомогою певних процесуальних дій, заходів та рішень, що визначені законодавством. Звісно, така діяльність, що відбувається за певного професійного ризику, не може обходитись без заходів діагностики, прогнозування та впливу на поведінку учасників провадження, що притаманно для обох видів діяльності – і слідчої, і оперативно-розшукової.

У свою чергу оперативний працівник діє в умовах більшої невизначеності щодо «вихідних даних» або «початкових умов», які йому ще необхідно встановити та розпізнати. Фактично не наділений можливостями самостійного прийняття процесуальних рішень, але часто перебуваючи у середовищі злочинної діяльності або дотичному до неї, його робота пов'язана із оперативною (часто терміною) реакцією на зміну ситуації чи дії окремих осіб, що створює більшу професійну ризиковість. Він має справу переважно із намірами, задумами або вторинними ознаками вчинення кримінального правопорушення чи проявів злочинної активності. Діяльність оперативника значною мірою спрямована на «виявлення» таких проявів кримінально-протиправної поведінки, котрі є ретельно замасковані, маловідомі або ще не перетворилися повністю у реальні дії з відповідними наслідками. У цьому контексті оперативна (оперативно-розшукова) тактика має свої особливості у порівнянні з криміналістичною.

Взагалі «тактика» – широке та об'ємне поняття, яке застосовується у багатьох сферах життєдіяльності. Однак вперше цей термін з'явився у військовій науці, у зв'язку з чим тактика саме в цій сфері отримала найбільший розвиток, оскільки її застосування зумовлене станом жорсткого суперництва чи протистояння, за якого сторони мають на меті знищення один одного і збереження власних засобів та ресурсів.

Разом з тим і в інших видах людської діяльності також позначилася необхідність тактики, особливо в тих, де присутні елементи боротьби, суперництва, протидії, пошуку істини в умовах, перешкод та протистояння, за яких допускається цілеспрямована дезінформація, а досягнення успіху вимагає приховування своїх дій, планів та цілей. Знання в цій сфері поступово переміщувались у інші сфери, і сьогодні можна побачити їх відлуння, наприклад, в окремих бізнес-стратегіях чи політичних перегонах. Отже, на початковому етапі наукового узагальнення прийомів слідчої роботи та ОРД фахівці запозичували термін «тактика» з військової науки, тому що він багато в чому відповідає змісту практичної діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності. Також мало місце і перейняття окремих елементів тактики (способів дій) та відповідного понятійного апарату.

Оперативно-розшукова тактика є широким поняттям (категорією), оскільки в цьому понятті розкривається складний, багатоаспектний зміст ОРД. Без тактики цієї діяльності просто не буде, оскільки вона неможлива

без мислення, логіки, діагностики, прогнозування, передбачення, в яких проявляються досвід, знання або загалом інтелектуальні якості чи здібності її суб'єктів. Отже, оперативно-розшукова тактика – найважливіша категорія ОРД, невід'ємна, органічно необхідна складова частина цієї діяльності.

Необхідність оперативно-розшукової тактики визначається наступними факторами, що породжуються феноменом злочинності:

- наявністю замкнутого (закритого) злочинного середовища, проникнення в яке є досить складним в силу глибокої конспірації, заходів відбору та суворої дисципліни всередині злочинних груп;
- розподілом сфер (ринків) злочинної діяльності та виникненням на цій основі ретельно маскованої системи відносин;
- прагненням злочинців до насадження норм поведінки та стосунків, які стимулюють кругову поруку, збуджують та підтримують почуття страху у причетних до злочинів та обізнаних про них осіб, штовхають їх на приховування істини та перешкоджання судово-правоохоронним органам;
- наявністю таких явищ, як злочинний професіоналізм та злочинна кваліфікація, поява нових сфер інтелектуальної злочинності, що використовують новітні технічні пристрої та технології, в тому числі щодо впливу на поведінку окремих осіб;
- використання злочинним середовищем заходів контрперативної роботи та корупції для приховування злочинної діяльності та уникнення від викриття та відповідальності.

Необхідність тактики в ОРД визначається також існуванням у суспільстві організованого злочинного середовища. При цьому сучасне злочинне середовище з усіма його різноманітними проявами виступає як протидія сторона (супротивник) в оперативно-розшуковій тактиці і є невід'ємною її частиною.

Оперативно-розшукова тактика забезпечує вирішення складних завдань щодо протидії організованій злочинності. До таких завдань можна віднести:

- введення під легендою негласного співробітника в організовані злочинні угруповання, отримання відомостей про їх діяльність, зв'язки, склад злочинних формувань та їх лідерів, організаторів конкретних злочинів, найближчих намірів і планів, резервів, що залучаються до протиправних діянь, тощо;
- вивчення злочинних угруповань шляхом безпосередніх контактів з їх представниками та збору інформації – даних про лідерів, їх відносини між собою, відомостей про контррозвідувальні заходи та способи маскування та інше;
- встановлення злочинців, які перебувають на нелегальному становищі, місць приховування осіб, що розшукуються;
- виявлення зброї, предметів, цінностей та грошей, здобутих злочинним шляхом, та місць їх укриття, а також каналів та сфер отримання прибутку для підтримки злочинної діяльності;

- порушення злочинних планів та намірів, створення перешкод на шляху їх реалізації, сприяння розпаду злочинного угруповання, компрометації та моральної ізоляції їх лідерів;

- виведення (відокремлення) із злочинних угруповань осіб, які потрапили під їх вплив, їх переорієнтація тощо.

Рішення цих та інших завдань оперативно-розшукової діяльності вимагає не тільки знання типового вигляду осіб, залучених до організованої злочинної діяльності, їхніх рис, типових моделей поведінки, вторинних ознак злочинної діяльності та причетності до певних злочинних угруповань, а також їх психології, світогляду, цінностей, сильних і слабких сторін, вдач і звичаїв, інших факторів та проявів, що притаманні для злочинного середовища.

Сучасне злочинне середовище, охоплюючи криміногенні контингенти, є осередкові утворення (мережі осередків), що мають у ряді випадків міжміські, міжрайонні, міжрегіональні та міжнародні зв'язки. Такі осередки можуть доповнювати, замінювати, або навіть конкурувати один з одним, проте проявляють спільну активність щодо захисту власних злочинних мереж від викриття. Для осіб та груп, що належать до цього середовища, характерна *кримінальна активність*. Це поняття ширше, ніж злочинна діяльність. Кримінальна активність може виявлятися, наприклад, у таких формах:

- солідарності зі злочинцями, у їх моральній та матеріальній підтримці (без участі у злочинах);

- тяжінні до злочинного середовища;

- психологічній готовності до участі у скоєнні злочинів;

- стійких зв'язках у середовищі утримувачів кубла, повій, наркоманів, злодіїв, шахраїв та ін.

Саме в такому криміногенному середовищі циркулює інформація, що становить оперативний інтерес. На проведення різних дій та заходів у цьому середовищі орієнтована оперативно-розшукова тактика.

Найчастіше тактику визначають як сукупність (комплекс, систему) прийомів і методів, за допомогою яких здійснюються заходи, спрямовані на ефективне досягнення цілей ОРД. Також тактика визначається як образ дії, лінія поведінки суб'єктів, які здійснюють ОРЗ, у тій чи іншій ситуації з використанням необхідних засобів та методів.

Сутність тактики розкривається через її структуру, тобто такі елементи, як: мислення оперативника, що включає оцінку ситуації, прогноз її розвитку; ухвалення рішення; реалізація прийнятого рішення у діях, визначення ефективності такої реалізації.

У зв'язку з цим оперативно-розшукова тактика за змістом передбачає:

- мислення оперативника, що включає оцінку оперативно-тактичної ситуації – кримінальної події або загрози її настання, сил, якостей та поведінки супротивної сторони, своїх сил, засобів та інших можливостей та факторів, що мають вплив на поточний стан речей щодо конкретної ситуації;

– мислення, що визначає образ дії, лінію поведінки осіб, які залучаються, в тому числі на конфіденційній основі, до вирішення конкретних завдань під час здійснення ОРД.

При такому змісті оперативно-розшукової тактики визначення її поняття вимагає включення всіх зазначених елементів і може бути сформульовано наступним чином: *оперативно-розшукова тактика – це категорія ОРД, що відображає мислення оперативника, яке включає оцінку ситуації (кримінальної події або загрози її настання), сил, якостей і поведінки протидіючої сторони, своїх можливостей, що визначає відповідний образ дії та лінію поведінки, що обираються для досягнення цілей попередження, виявлення та розкриття кримінальних правопорушень, а також розшуку осіб, які ухиляються від відповідальності чи зникли безвісти.*

Зміст оперативно-розшукової тактики розкривається через її структуру, основні характеристики та рівні застосування. Під *структурою тактики* прийнято розуміти такі її елементи, які охоплюють собою весь комплекс дій – від оцінки ситуації до досягнення поставленої мети. Звідси оцінка ситуації, осмислення явищ, аналіз наявної та інформації, що надходить, – все це інтелектуальні операції, що передбачають професійні знання, досвід та логічне мислення оперативника. На їх основі виникають тактичні рішення, здійснюється вибір засобів, методів та інших можливостей ОРД, порядку їх застосування в ході оперативно-розшукових дій для досягнення конкретної мети. При цьому обов'язково враховуються характер і ступінь протидії кримінально активних та інших осіб, що можуть вплинути на ситуацію, а також визначаються заходи щодо забезпечення конспірації та законності.

Таким чином, структура тактики складається із послідовно здійснюваних елементів, які типові для всіх рівнів її застосування:

- оцінка оперативно-тактичної ситуації;
- прийняття оперативно-тактичного рішення на виконання завдання, що постає в ході ОРД;
- вибір сил, засобів, методів та інших можливостей ОРД, а також прийомів та варіантів дій (комбінацій) для виконання прийнятого рішення;
- реалізація рішення у діях з подальшим аналізом і визначенням ефективності обраної тактики.

Оперативно-тактична ситуація – це реально існуючий на певний актуальний момент часу стан кримінальної події (або іншого пов'язаного з нею факту) або загрози настання такої події, з приводу якої здійснюються оперативно-розшукові заходи, умови, в яких слід діяти оперативнику, його можливості вжити необхідних заходів, що формуються у вигляді конкретного завдання.

Ухвалення оперативно-тактичного рішення. Це елемент структури тактики, який включає:

- вибір дій, їх послідовність, поєднання;
- період та час проведення дії;
- забезпечення конспірації та законності здійснюваних дій, а також додатково залучених сил, засобів, методів ОРД тощо.

Оперативно-тактичне рішення передбачає постановку мети, якої необхідно досягти, і вибір способу дій, які можуть бути вироблені для цього випадку або запозичені з теорії та практики ОРД. Причому важливо відібрати специфічну, «працюючу» на тактику інформацію, яка може забезпечити вибір оптимального рішення, заснованого на аналізі ситуацій, минулого досвіду і прогнозування перебігу подій, на імітації поведінки невстановлених чи розроблюваних злочинців, їх пособників тощо. У ряді випадків може бути кілька варіантів рішень, їх конкуренція. Вибір оптимального рішення дозволяє усунути тактичні помилки та прорахунки. Рішення, що приймається, повинно відповідати певним вимогам, що обумовлюють оперативно-розшукову тактику – законним, обґрунтованим, своєчасним і реальним для виконання. Для підвищення якості розробки таких рішень варто запозичувати досвід з інших сфер діяльності, серед яких можна назвати ігromodelювання, опрацювання вірогідних сценаріїв із залученням відповідних фахівців тощо. Узагальнюючи структуру оперативної тактики, можна підкреслити три основні складові: *по-перше, оцінка ситуації (обстановки), що склалася із встановленням можливих прогнозів та перспектив, по-друге, прийняття відповідного рішення, і, по-третє, здійснення запланованих заходів та дій з урахуванням перебігу та зміни ситуації.*

Важливим елементом в оперативній роботі є інформаційна (інформаційно-аналітична) робота. Сьогодні фахівцями напрацьовані певні вимоги до інформації, що збирається та обробляється в процесі інформаційно-аналітичної діяльності. До загальних вимог відносяться:

1. Комплексність – різні відомості із різних джерел, логічно пов'язаних між собою.
2. Адекватність рівня надходження компетенції суб'єкта, що її пізнає (особа, яка сприймає інформацію, повинна мати відповідний понятійний апарат та досвід для правильного розуміння та інтерпретації (тлумачення) відомостей та даних).
3. Оптимальність, повнота та оперативність.
4. Точність (ступінь деталізації, наближеність до першоджерела чи оригіналу).
5. Лаконічність при максимальному змістовному навантаженні.
6. Логічність викладу.
7. Цінність (корисність) – значення задля досягнення конкретної мети.

Інколи такі вимоги стисло резюмують як «повідомляти «достовірно», «своєчасно» та «ясно». Стосовно останнього критерію, слід зазначити, що вміння ясно та чітко обґрунтовувати обрану позицію чи прийняте рішення має значення для отримання оперативним співробітником відповідних дозволів для проведення негласних заходів чи погодження окремих дій та рішень під час здійснення ОРД.

Слід визнати, що обрання відповідної тактики щодо вирішення конкретних оперативно-розшукових завдань залежить від заходів, до яких вдається супротивна сторона, в тому числі щодо контрперативних заходів та дій. З огляду публікацій з означеної проблематики до заходів протидії, що застосовуються для уникнення відповідальності та викриття злочинної діяльності, можна віднести такі, як: «удосконалення способів скоєння та приховування злочину; вчинення протиправного впливу на учасників кримінального провадження; здійснення контрперативної роботи злочинними організаціями та спільнотами; застосування заходів непрямого впливу (маніпулювання, тиск громадськості тощо) на осіб, що приймають рішення чи суспільну думку щодо певних осіб чи конкретного кримінального провадження; використання процесуальних, організаційних та тактичних помилок співробітників правоохоронних органів, недосконалість чинного законодавства та судової практики тощо⁴⁷. Нейтралізація таких заходів та дій чи мінімізація шкоди перебігу встановлення всіх фактів і обставин в межах кримінального провадження досягається за рахунок комплексних заходів із використанням всього арсеналу правоохоронних органів. Важлива частина роботи здійснюється під час оперативного супроводження, в якому умовно можна виділити чотири стадії (елементи):

- отримання інформації;
- фіксація та документування протиправних дій;
- вжиття заходів щодо нейтралізації;
- профілактика недопущення протиправних дій⁴⁸.

⁴⁷ Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованих злочинності в Україні та за кордоном: монографія. Дніпро, 2022. С. 185-187.

⁴⁸ Там само. С. 190.

РОЗДІЛ 4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ОРД. СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ, ЗАЛУЧЕНИХ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ОРД

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» містить імперативні норми щодо заборони дій, що порушують права та свободи осіб або можуть призвести до порушення принципів верховенства права. Серед таких заборон є:

- заборона проведення оперативно-розшукової діяльності іншим суб'єктам, крім зазначених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- заборона прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- заборона (недопущення) порушення прав і свобод людини та юридичних осіб, при цьому «окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства»;
- заборона «передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України»;
- заборона оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності;
- заборона збереження, одержаної внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомостей, що «стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій». За цих обставин передбачено обов'язкове їх знищення;
- заборона передачі і розголошенню результатів оперативно-розшукової діяльності, які відповідно до законодавства України становлять державну таємницю, а також відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини;
- заборона застосовувати для отримання інформації «технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу»⁴⁹.

⁴⁹ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

За порушення зазначених норм законодавства працівників оперативних підрозділів може бути притягнуто до різних видів відповідальності. При цьому не має значення приналежність працівника до того чи іншого підрозділу правоохоронного органу при кваліфікації правопорушення та притягненні його до юридичної відповідальності. До співробітника, який допустив порушення вимог чинного законодавства, зазвичай застосовуються відповідні норми, що регулюють притягнення до юридичної відповідальності відповідного виду, тобто, наприклад, кримінального чи адміністративного права. Особливості має лише дисциплінарна відповідальність поліцейських, що додатково врегульована окремими спеціальними нормами законодавства.

Відповідно до ч.1 ст.19 Закону України «Про Національну поліцію» «у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону, а також з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України «Про оборону України». Водночас згідно з ч. 3 цієї статті «держава відповідно до закону відшкодовує шкоду, завдану фізичній або юридичній особі рішеннями, дією чи бездіяльністю органу або підрозділу поліції, поліцейським під час здійснення ними своїх повноважень»⁵⁰.

Згідно з ч. 2 вказаної статті «підстави та порядок притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності, а також застосування до поліцейських заохочень визначаються Дисциплінарним статутом Національної поліції України, що затверджується законом»⁵¹.

У статті 11 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» зазначено:

«1. За порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність згідно з цим Статутом.

2. За вчинення адміністративних правопорушень поліцейські несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до цього Статуту, крім випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення.

3. Поліцейських, яких в установленому порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності, одночасно може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності згідно з цим Статутом»⁵².

У Розділі II (п.1-2) Наказу МВС України від 07.11.2018 року № 893 «Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України» зазначено наступне:

⁵⁰ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

⁵¹ Там само.

⁵² Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#n345>.

«1. Службове розслідування призначається за письмовим наказом керівника, якому надані повноваження із застосування до поліцейського дисциплінарного стягнення.

Підставами для призначення службового розслідування є заяви, скарги та повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації, рапорти про вчинення порушення, що має ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку.

2. Службове розслідування призначається, зокрема, за наявності даних про:

- внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про скоєння поліцейським кримінального правопорушення;

- повідомлення поліцейському про підозру в учиненні ним кримінального правопорушення, якщо службове розслідування не було проведено на підставі абзацу другого цього пункту або якщо за його результатами не було встановлено дисциплінарного проступку;

- надходження подання спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або припису Національного агентства з питань запобігання корупції, в якому міститься вимога щодо проведення службового розслідування з метою виявлення причин та умов, за яких стало можливим учинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення чи невиконання вимог Закону України «Про запобігання корупції»;

- ознаки дисциплінарного проступку, що призвів до загибелі або поранення (контузії, травми або каліцтва) поліцейського під час виконання ним службових повноважень;

- недотримання підстав та порядку застосування або використання вогнепальної зброї, спеціальних засобів або заходів фізичного впливу;

- недотримання норм кримінального процесуального законодавства України під час проведення досудового розслідування;

- втрату поліцейським службового посвідчення та спеціального нагрудного знака (жетона), табельної, добровільно зданої чи вилученої зброї або боєприпасів, нагородної зброї, якщо вона зберігалася в територіальному органі поліції чи його територіальному (відокремленому) підрозділі, а також закладі, установі Національної поліції України, що належать до її управління (далі – орган (підрозділ, заклад, установа) поліції), а також втрату спеціальних засобів поліцейським чи відсутність їх в органі (підрозділі, закладі, установі) поліції, матеріалів досудового розслідування, справ оперативного обліку та справ про адміністративні правопорушення, речових доказів, а також тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження;

- розголошення конфіденційної, таємної, службової або іншої інформації, яка містить таємницю, що охороняється законом;

– порушення законодавства України у сфері фінансово-господарської діяльності органів поліції, а також установ, які належать до сфери управління Національної поліції України, виявлені під час ревізій або перевірок, внутрішніх аудитів;

– перебування поліцейського на роботі (службі) у стані алкогольного сп'яніння або стані, викликаному вживанням наркотичних чи інших одурманюючих засобів, або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції;

– приховування від обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні та адміністративні правопорушення, які були відомі поліцейському, але не отримали реєстраційного номера або не були зафіксовані ним у встановленому законодавством України порядку;

– здійснення поліцейським дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками в будь-якій формі, а також сексуальних домагань»⁵³.

Також у Розділі III вищезазначеного Наказу МВС вказано на те, що «на час проведення службового розслідування поліцейський може бути відсторонений від виконання службових обов'язків (посади) у разі, якщо обставини виявленого дисциплінарного проступку унеможливають виконання посадових (функціональних) обов'язків ним або іншим поліцейським, а також якщо виконання поліцейським посадових (функціональних) обов'язків перешкоджає встановленню обставин виявленого дисциплінарного проступку».

Стосовно адміністративної та кримінальної відповідальності співробітників оперативних підрозділів, то слід зазначити, що вони, як особи, яким надано відповідний допуск до державної таємниці, а також мають доступ до службової таємниці, в разі порушення відповідних вимог можуть нести відповідальність за такі правопорушення:

– адміністративна (ст. 212-2 КУпАП «Порушення законодавства про державну таємницю»);

– кримінальна (ст. 328 КК України «Розголошення державної таємниці», ст. 329 КК України «Втрата документів, що містять державну таємницю», ст. 330 «Передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни»).

Крім навмисних правопорушень, пов'язаних із зловживанням, наприклад «Зловживання владою або службовим становищем» (стаття 364 КК України) чи перевищенням владних повноважень (ст. 365 КК України) чи вчинення відповідних корупційних правопорушень, співробітників може

⁵³ Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: Наказ МВС України від 07.11.2018 р. № 893. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-18#Text>.

бути притягнуто за необачність під час проведення оперативно-розшукової діяльності, наприклад, ст. 367 КК України (службова недбалість). Показовим в цьому сенсі є вирок Печерського районного суду м. Києва від 17.08.2012 року у кримінальній справі № 1-75/12. Відповідно до тексту вироку дії посадових осіб, які порушили вимоги законодавства щодо проведення оперативно-розшукових заходів, кваліфіковано за ч. 1 ст. 367 КК України (в редакції КК України, чинній на час скоєння кримінального правопорушення), як скоєння службової недбалості, тобто неналежне виконання службовими особами своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам окремих громадян. У тексті вироку з-поміж іншого зазначено наступне:

«Постановою від 04.08.2009, яка затверджена заступником Міністра внутрішніх справ України, ОСОБА_23., закрито провадження по ОРС категорії «Злочин» № 109/07 від 20.09.2007 щодо ОСОБА_12 на підставі п. 7 ст. 92 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність».

Таким чином, без скасування цього рішення і продовження строків у встановленому законодавством порядку, враховуючи вимоги ч. 5 ст. 91 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», у працівників ДКР МВС України правових підстав для подальшого ведення цієї ОРС з 04.08.2009 не існувало.

Незважаючи на зазначені обставини та ігноруючи їх, головний оперуповноважений-інспектор ДКР МВС України ОСОБА_10 та заступник начальника ДКР МВС України ОСОБА_9, безпідставно, вважаючи постанову про закриття ОРС стосовно ОСОБА_12 нікчемною та такою, яка не тягне за собою правових наслідків, що прямо суперечить вимогам ч. 5 ст. 9-1 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», діючи із службовою недбалістю, не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинні були і могли їх передбачити, виходячи із наявної на їх думку необхідності подальшого проведення оперативно-розшукових заходів щодо ОСОБА_12, 06.08.2009 в робочий час в приміщенні ДКР МВС України по вул. Богомольця, 10 в м. Києві склали постанову про продовження провадження ОРС в рамках ОРС категорії «Злочин» № 109/07 від 20.09.2007 стосовно ОСОБА_12 до 18 місяців, а саме: ОСОБА_10 незаконно виготовив та підписав, а ОСОБА_9 - незаконно погодив зазначену постанову.

При цьому у період з 01 по 12.08.2009 включно ОСОБА_8 перебував у відпустці та знаходився за межами України, у зв'язку з чим обов'язки Міністра внутрішніх справ України виконував його перший заступник ОСОБА_13.

Після виходу ОСОБА_8 на роботу, у період з 13.08.2009 по 03.09.2009 невстановлені особи у приміщенні Міністерства внутрішніх справ України надали йому постанову про продовження провадження ОРС в рамках ОРС категорії «Злочин» №109/07 від 20.09.2007 стосовно ОСОБА_12 до 18 місяців для затвердження.

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 91 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» як Міністр внутрішніх справ України ОСОБА_8 мав право продовжити до 18 місяців строк ведення ОРС лише щодо особи, стосовно

якої є дані про її участь у підготовці або вчиненні тяжкого злочину. Проте зі змісту даної постанови від 06.08.2009 не вбачається жодних даних про вчинення або причетність ОСОБА_12 до злочину щодо отруєння кандидата в Президенти України ОСОБА_11.

ОСОБА_8, який відповідно до ч. 3 ст. 9-1 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» був єдиною особою, наділеною повноваженнями на продовження строку ведення ОРС до 18 місяців, у зв'язку з чим ніс персональну відповідальність за прийняте рішення, був зобов'язаний перевірити наявність даних про участь ОСОБА_12 у підготовці або вчиненні тяжкого злочину та мав, в силу своїх повноважень керівника Міністерства внутрішніх справ України, встановити факт закриття ОРС щодо ОСОБА_12 у період з 13.08.2009 по 03.09.2009, перебуваючи на своєму робочому місці, неналежно виконуючи свої службові повноваження через несумлінне ставлення до них, затвердив постанову про продовження провадження ОРС в рамках ОРС категорії «Злочин» №109/07 від 20.09.2007 стосовно ОСОБА_12 до 18 місяців, чим незаконно продовжив строки ведення закритої ОРС.

Зазначені дії ОСОБА_8 дали змогу працівникам ДКР МВС України незаконно ініціювати питання про проведення оперативно-розшукових заходів щодо ОСОБА_12.

Так, з 07.09.2009 до 02.02.2010 з ініціативи працівників ДКР МВС України щодо ОСОБА_12 проводились оперативно-розшукові заходи, у тому числі 07.09.2009, 08.09.2009 та 14.09.2009 візуальне спостереження, а також негласне зняття інформації з каналів зв'язку: радіотелефонів мобільного зв'язку з ІМЕІ кодами НОМЕР_1 (з 13.11.2009 по 02.02.2010), НОМЕР_2 (з 30.09.2009 по 28.11.2009), НОМЕР_3 (з 11.09.2009 по 08.01.2010), НОМЕР_4 (з 11.09.2009 по 10.10.2009) та з номерами НОМЕР_5 (з 23.09.2009 по 25.12.2009), НОМЕР_6 (з 23.09.2009 по 29.01.2010), чим порушено охоронювані законом, передбачені ст. ст. 31, 32 Конституції України, права ОСОБА_12»⁵⁴.

Отже, робота співробітників оперативних підрозділів вимагає особливої пильності і уважності під час здійснення провадження щодо оперативно-розшукової справи та плануванні оперативно-розшукових заходів, що обмежують конституційні права і свободи.

Як вже зазначалось, діяльність співробітників оперативних підрозділів та осіб, які залучаються до виконання завдань ОРД, відбувається в умовах підвищеного професійного ризику. У зв'язку з цим законодавством передбачено певні додаткові гарантії та захист таких осіб. Так, соціальний та правовий захист працівників оперативних підрозділів визначено у ст.12-13 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме:

«Стаття 12. Соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів

⁵⁴ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26961595>.

На працівників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, поширюються гарантії правового і соціального захисту, передбачені законами України про ці органи.

Працівникам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, надаються додаткові пільги в питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

При наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки – зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Не несе відповідальності працівник оперативного підрозділу, який заподіяв шкоду правам, свободам людини, інтересам держави під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, перебуваючи у стані необхідної оборони, крайньої необхідності або професійного ризику, а так само у зв'язку із затриманням особи, в діях якої є ознаки кримінального правопорушення.

Стаття 13. Соціальний і правовий захист особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності

Особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави.

Співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів.

У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому частиною третьою статті 12 цього Закону»⁵⁵.

Стосовно можливостей використання конфіденційного співробітництва під час ОРД слід звернути увагу до аналогічних правових відносин, але під час кримінального провадження. У цьому розумінні буде показовим Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25 вересня 2023 року у справі № 208/2160/18, в якій «щодо вимог визнати матеріали НСРД недопустимими доказами з тих підстав, що за відсутності окремої постанови про залучення конфіденнта був порушений порядок залучення особи до конфіденційного співробітництва, що участь

⁵⁵ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

конфідента у проведенні НСРД була незаконною, що всупереч приписів ст. 517 КПК конфідент не був допущений до державної таємниці» зазначено наступне:

«За усталеною судовою практикою під конфіденційним співробітництвом слід розуміти негласні відносини, що встановлюються уповноваженими органами з повнолітньою дієздатною особою і на засадах добровільності та конспіративності використовуються для вирішення завдань кримінального провадження.

За приписами ч. 1 ст. 275 КПК під час проведення НСРД слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення НСРД у випадках, передбачених цим Кодексом.

Залучення до конфіденційного співробітництва є не окремим різновидом НСРД, а складовим елементом їх проведення, що вбачається з положень ч. 2 ст. 246 КПК, де визначаються види НСРД, серед яких залучення до конфіденційного співробітництва відсутнє.

Участь конфідента в контексті реалізації положень статей 223, 246, 271 КПК охоплюється змістом і є невід'ємною складовою процесуальної дії органу досудового розслідування, спрямованої на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Дії конфідента як невід'ємна складова НСРД у формі оперативної закупки фактично утворюють собою спосіб здійснення правоохоронним органом окремої процесуальної дії, метод втілення прихованих засобів виявлення і викриття кримінального правопорушення спеціальними підрозділами, отже, і виконавчий зміст здійснення правоохоронної діяльності у формі проведення НСРД.

Враховуючи характер конфіденційного співробітництва, орган розслідування сам визначає форми і способи його організації з урахуванням потреб розслідування, необхідності запобігти розголошенню факту і деталей такого співробітництва тощо.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, у постанові про проведення контролю за вчиненням злочину від 17 січня 2018 року прокурор постановив рішення про залучення ОСОБА_12 до проведення оперативної закупки наркотичного засобу «опій» у ОСОБА_11. Добровільну згоду на проведення оперативної закупки наркотичного засобу «опій» у ОСОБА_11 надано ОСОБА_12 під час його допиту як свідка 15 січня 2018 року.

Кримінальний процесуальний закон не забороняє стороні обвинувачення отримувати згоду на залучення до конфіденційного співробітництва та участь у НСРД у період часу, що передує даті прийняття рішення про проведення контролю за вчиненням злочину чи ухвалення слідчим суддею рішення про дозвіл на проведення НСРД.

Оскільки залучення особи до конфіденційного співробітництва й участь у НСРД є підготовчими діями сторони обвинувачення, спрямованими на підготовку до контролю за вчиненням злочину, проведення спостереження,

відео-, аудіоконтролю особи, кримінальний процесуальний закон не встановлює вимог про те, щоб день та час постановлення прокурором рішення про проведення такої НСРД, як контроль за вчиненням злочину чи ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД аудіо-, відеоконтроль особи, передували отриманню від особи згоди на її участь у НСРД.

Окремої постанови про залучення ОСОБА_12 до конфіденційного співробітництва матеріали справи не містять. Разом із тим об'єднана палата враховує, що рішення про застосування заходів безпеки, які містять справжні анкетні дані особи, котра дала згоду на конфіденційне співробітництво і до якої застосовано заходи безпеки, відповідно до вимог ч. 1 ст. 252 КПК та п. «а» ст. 15 Закону України від 23 грудня 1993 року № 3782-ХІІ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», є державною таємницею і до матеріалів кримінального провадження не приєднуються, а зберігаються окремо в органі, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження. Згідно з ч. 3 ст. 317 КПК матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються.

Зважаючи на вищенаведене, об'єднана палата вбачає підстави до відступу від позиції щодо оцінки недотримання положень ч. 3 ст. 252 КПК як безумовного істотного порушення приписів кримінального процесуального закону (див. постанову Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19 липня 2022 року в справі № 758/14965/14-к, провадження № 51-3876км21).

Залучення ОСОБА_12 до участі в контролі за вчиненням злочину було зумовлено об'єктивними обставинами та відповідає положенням ч. 6 ст. 246 КПК, а відсутність у матеріалах провадження окремої постанови про його залучення до конфіденційного співробітництва не є порушенням вимог КПК, не свідчить про порушення прав учасників кримінального провадження, про наявність таких порушень КПК, які б могли призвести до ухвалення незаконного та/або необґрунтованого рішення.

Апеляційний суд на спростування доводів, аналогічних доводам касаційної скарги, обґрунтовано виходив із того, що в розумінні ст. 517 КПК це кримінальне провадження не є таким, що містить відомості, які становлять державну таємницю, що кримінальний процесуальний закон не встановлює вимог про залучення до конфіденційного співробітництва та проведення НСРД лише таких осіб, які допущені до державної таємниці.

Об'єднана палата вважає такі висновки правильними і погоджується з ними»⁵⁶.

Як вбачається з вищевказаних статей Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», їх норми є бланкетними та відсилають до інших нормативно-правових актів. Так, щодо працівників Національної поліції

⁵⁶ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314>.

України, такими є Закон України «Про Національну поліцію» (ст. 91-104), Постанова Кабінету міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції»⁵⁷, Наказ МВС України від 06.04.2016 року № 260 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 29 квітня 2016 р. за № 669/28799) «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських»⁵⁸, Наказ МВС України від 28.11.2022 року № 775 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 01 грудня 2022 р. за № 1514/38850) «Про затвердження Порядку та умов виплати поліцейським додаткової винагороди, одноразової винагороди на період воєнного стану та особливості виплати винагороди за особливості проходження служби (навчання) під час воєнного стану (особливого періоду)»⁵⁹ тощо.

Окремо слід звернути увагу на обставину, що усуває кримінальну протиправність діяння, передбачену ст.43 КК України.

«Стаття 43. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації»

1. Не є кримінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності.

2. Особа, зазначена у частині першій цієї статті, підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим, або тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків.

3. Особа, яка вчинила злочин, що передбачений частиною другою цієї статті, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк,

⁵⁷ Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 988. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2015-%D0%BF#n2>.

⁵⁸ Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських: Наказ МВС України від 06.04.2016 р. № 260. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16#Text>.

⁵⁹ Про затвердження Порядку та умов виплати поліцейським додаткової винагороди, одноразової винагороди на період воєнного стану та особливості виплати винагороди за особливості проходження служби (навчання) під час воєнного стану (особливого періоду): Наказ МВС України від 28.11.2022 р. № 775. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1514-22#Text>.

більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин»⁶⁰.

Також чинним законодавством передбачено можливість застосування спеціальних заходів безпеки. Так, згідно із ст. 3 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» «відповідно до законодавства України працівники суду і правоохоронних органів та їх близькі родичі мають право:

а) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і зброю з метою забезпечення виконання правомірних наказів і усних вимог, що добровільно не виконуються, для захисту особистої безпеки, безпеки близьких родичів, а також свого житла і майна;

б) вимагати і одержувати допомогу у виконанні покладених на них обов'язків, а в разі необхідності – для особистого захисту, а також свого житла і майна з боку відповідних правоохоронних та інших державних органів;

в) здійснювати спеціальні заходи забезпечення безпеки;

г) отримувати матеріальну компенсацію в разі загибелі працівника, каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, знищення чи пошкодження його житла і майна у зв'язку з виконанням службових обов'язків»⁶¹.

У відповідності до ст.5 вказаного Закону України «Для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів, недоторканності житла, а також збереження їх майна з урахуванням конкретних обставин можуть застосовуватися відповідно до законодавства такі заходи:

а) особиста охорона, охорона житла і майна;

б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;

в) встановлення телефону за місцем проживання;

г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;

д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку;

е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту;

ж) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, персональних та/або біометричних даних, переселення в інше місце проживання»⁶².

Таким чином, для забезпечення відповідної якості здійснення оперативно-розшукової діяльності, дотримання принципів верховенства права та балансу приватних і публічних інтересів чинним законодавством України передбачено низку правових механізмів щодо відповідальності за порушення вимог закону, а також додаткових пільг, гарантій та захисту осіб, які залучаються до такого специфічного виду діяльності.

⁶⁰ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

⁶¹ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

⁶² Там само.

РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ БУЛИ ОБ'ЄКТОМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ РОЗРОБКИ

Нормативно-правові акти, котрі регулюють оперативно-розшукові відносини, передбачають не тільки певні запобіжники та фільтри (судовий та відомчий контроль, нагляд за додержанням законності тощо), а й випадки інформування розроблюваних осіб про втручання у сферу їх охоронюваних прав, свобод та інтересів з можливістю оскарження таких дій. Такі можливості чітко визначені наступним чином.

Частина 9 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає, що «громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії»⁶³.

Частиною 5 ст. 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» передбачено, що «громадяни мають право у встановленому законом порядку отримувати письмові пояснення з приводу обмеження в ході здійснення контррозвідувальної діяльності їх прав і свобод та оскаржувати ці дії»⁶⁴.

Частинами 1 та 2 ст. 25 Закону України «Про розвідку» передбачено наступне:

«1. Конфіденційна інформація про особу, що стала відома розвідувальним органам під час виконання покладених на ці органи завдань та здійснення функцій, визначених цим Законом, не підлягає розголошенню, крім випадків, визначених законом.

2. Зазначені в частині першій цієї статті особи у встановленому законодавством порядку, з урахуванням особливостей, визначених цим Законом і законодавством про охорону державної таємниці, мають право отримати від розвідувального органу інформацію щодо обмеження їхніх прав, свобод і законних інтересів та оскаржити дії, що призвели до такого обмеження.

Розвідувальний орган надає інформацію щодо обмеження прав, свобод і законних інтересів особи виключно після завершення розвідувальних заходів, з якими було пов'язане таке обмеження, та за умови, що надання цієї інформації не створюватиме загрози національній безпеці України»⁶⁵.

⁶³ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

⁶⁴ Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.

⁶⁵ Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

Статтею 253 Кримінального процесуального кодексу України визначено:

«1. Особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

2. Конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом»⁶⁶.

Аналізуючи текст вищевказаних правових норм, можна констатувати що ініціатива на отримання інформації стосовно проведення оперативно-розшукових заходів, які обмежують право і свободи, на відміну від аналогічних негласних слідчих (розшукових) дій, повинна виходити виключно від особи, чий права було обмежено. Проте така ініціатива буде практично нівелюватися вимогами щодо обігу інформації з обмеженим доступом, в т.ч. державної таємниці, до якої віднесено відомості «про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової, розвідувальної і контррозвідувальної діяльності»⁶⁷, а також нормою, передбаченою ч. 10 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме: «Забороняється передавати і розголошувати відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, або такі, що можуть зашкодити слідству чи інтересам людини, безпеці України. Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або не проведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законом»⁶⁸.

Здійснюючи навіть поверховий пошук в Єдиному реєстрі судових рішень, можна побачити, що розроблювані особи або потенційно розроблювані особи, отримуючи відмову у наданні відповідної інформації, звертаються до суду з вимогою про зобов'язання вчинення таких дій в порядку адміністративного судочинства. Як можна побачити із звичайного пошуку інформації з Єдиного державного реєстру судових рішень та аналізу текстів за випадковим збігом, судом часто приймаються рішення на користь

⁶⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

⁶⁷ Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

⁶⁸ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

позивача в разі звернення до уповноваженого суб'єкта. Наприклад, справи № 820/3560/15 (позивачу у задоволенні вимог відмовлено, оскільки він звертався із таким запитом до суду – голови апеляційного суду, а не суб'єктів ОРД)⁶⁹ чи 823/1811/16 (позов задоволено та залишено без змін під час перегляду, в тому числі Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду)^{70, 71}.

Не важко припустити, що сам факт проведення таких заходів не дає розроблюваній особі «автоматичного» права на відшкодування збитків чи навіть оскарження таких дій. На основі викладеного показовим є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Denysyuk and others v. Ukraine» (№ 22790/19, № 23896/20, № 25803/20 та № 31352/20), яке «стосувалося скарг щодо здійснення негласних слідчих (розшукових) дій за заявниками, а також порушення конфіденційності комунікацій адвоката та клієнтів». У цьому рішенні було констатовано порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя) та невиконання державою своїх зобов'язань за статтею 38 Конвенції та з-поміж іншого зазначено: «Процедури оскарження дій органів влади постфактум мали дозволити визначити, чи були ці дії здійснені «згідно із законом», чи відповідали вони «нагальній суспільній потребі» і чи були вони «пропорційними». Заявники не змогли своєчасно отримати доступ до достатньої інформації та документів для оскарження дій у цій справі, враховуючи відмову органів влади оприлюднити навіть судові рішення, що санкціонували проведення НСРД, що зробило захист, передбачений національним законодавством, ілюзорним. Вони не мали у своєму розпорядженні ефективної національної процедури для своєчасного розгляду їхніх скарг за статтею 8. Самі засоби захисту, викладені в частині 2 статті 303 та частині 3 статті 309 Кримінального процесуального кодексу України, не могли бути застосовані самостійно, не містили інструкцій для суддів щодо перевірки законності окремих заходів і, зрештою, були неефективними на практиці в цих справах»⁷².

Тож перед особою, відносно якої проводились оперативно-розшукові заходи, що обмежують конституційні права та свободи і котрі не підтвердили причетність такої особи до кримінальних правопорушень, після отримання безпосередньо або завдяки судовому рішенню таких відомостей постає певна альтернатива, а саме: по-перше, оскаржувати такі дії (визнавати незаконними) та відшкодовувати завдану йому шкоду, або, по-друге, звертатися із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, наприклад ст. 367 КК України.

⁶⁹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/45900817>.

⁷⁰ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64653531>.

⁷¹ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88061989>.

⁷² Огляди практики ЄСПЛ за рішеннями, ухваленими впродовж січня та лютого 2025 року. Верховний Суд. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/info_anons_daigest_oglyad/1803022/

Перший варіант знаходиться в площині регулювання Цивільного кодексу України та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»⁷³. Окремі особливості таких відносин деталізовано у Наказі № 6/5/3/41 від 04.03.96 року «Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду»⁷⁴. Другий варіант знаходиться в межах кримінально-процесуальних відносин та норм кримінального права.

Обидва шляхи мають свої проблемні питання, а отже, потребують детального аналізу як норм чинного законодавства, так і конкретних обставин кожного випадку та наявної слідчо-судової практики на час виникнення проблемної ситуації. Отже, достовірно прогнозувати чи передбачати вірогідність певного результату у цих двох напрямках є некоректним, але цілком можна припустити, що другий шлях буде обрано з більшою вірогідністю через те, що по суті переносить частину питань збору відповідних даних про факти та обставини на уповноважені правові органи та є більш оперативним з точки зору витрат часу та коштів особи, чиї права було порушено. Звісно, такі правові можливості можуть бути використані розроблюваною особою в період або одразу після її розробки (така інформація може бути отримана нею випадково чи протиправним способом), з метою створення додаткових перепон у діяльності правоохоронних органів та уникнення законної відповідальності. Така ситуація має ознаки зловживання та суперечить завданням кримінального провадження, а отже, потребує дієвих механізмів для її недопущення або нівелювання.

Отже, не вдаючись у глибокий аналіз таких питань, однозначно можна констатувати певні проблемні питання щодо дотримання права на приватність під час проведення окремих оперативно-розшукових заходів. Вирішення цих питань потребує поміркованості та зваженості як з боку законодавця, так і учасників таких правовідносин. Йдеться про необхідність дотримання балансу приватних та публічних інтересів у розрізі ефективної протидії злочинності та захисту національної безпеки. Також вбачається, що належна комунікація (надання відповідей чи відмови з відповідними роз'ясненнями щодо надання запитуваної інформації з дотриманням конспіративності, наприклад, щодо заходів, що ще проводяться) має важливу роль у врегулюванні вищезазначеної проблематики.

⁷³ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁷⁴ Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду: Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Міністерства фінансів України від 04.03.1996 р. № 6/5/3/41. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96#Text>.

ВИСНОВКИ

Трансформації сучасного світу, створюючи основу для удосконалення багатьох сфер суспільного життя, надають поштовх не тільки для позитивних зрушень щодо добробуту, безпеки та правопорядку, а й ризикують бути використаними з протиправною метою. Удосконалення способів скоєння та приховування злочинної діяльності, розширення арсеналу заходів щодо уникнення кримінальної відповідальності, а також можливостей вербування нових членів та послідовників організованої злочинності стають суттєвою перешкодою для формування суспільних відносин, заснованих на принципах верховенства права та загальнолюдських цінностей.

Правоохоронні органи, що мають повноваження та можливості застосування заходів примусу, негласних заходів та засобів викриття, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, є основною перешкодою для розширення ареалів злочинної діяльності в її організованих та професійних формах.

Оперативно-розшукова діяльність як специфічний вид діяльності правоохоронних органів, наука та навчальна дисципліна з підготовки фахівців у сфері правоохоронної діяльності, права та національної безпеки відіграє ключову роль у протистоянні злочинному середовищу та його впливу на соціально-економічні процеси. Ґрунтовне та чітке розуміння сутності, мети, завдань та принципів оперативно-розшукової діяльності дозволяє правоохоронцям не втрачати ціннісні орієнтири під час виконання складних завдань в умовах суперництва, протистояння та постійного професійного ризику.

Сьогодні залишаються відкритими чимало питань щодо організаційно-тактичних та правових аспектів запобігання та протидії злочинності. Поступовість, пильність, поміркованість та якісна комунікація між суб'єктами протидії злочинності створює основу для формування умов захищеності людини, суспільства та держави. Розробка дієвих механізмів дотримання балансу приватних та державних інтересів під час застосування сил та засобів оперативно-розшукової діяльності можливе передусім від компетентності осіб, що залучені до такої діяльності. Правові прогалини та колізії, котрі стосуються окремих аспектів оперативно-розшукової діяльності, особливо тих заходів, що пов'язані із тимчасовим обмеженням прав та свобод, повинні вирішуватись за рахунок розуміння поточної ситуації та якісної комунікації всіх гілок влади не тільки між собою, а й суспільством взагалі.

Робота щодо удосконалення заходів, засобів та методів протидії злочинності є постійним та невинним процесом, ефективність якого залежить першочергово від конкретних осіб, які наділені відповідними повноваженнями. Усебічна та ґрунтовна підготовка фахівців для судово-правоохоронних органів є запорукою майбутніх успіхів. У цьому сенсі оперативно-розшукова діяльність в частині відомостей, що не становлять

інформацію з обмеженим доступом, повинна бути обов'язковою навчальною дисципліною у закладах вищої освіти, де готують фахівців для зазначеної сфери. Наукове забезпечення, обмін досвідом, пошук нових підходів, методів, технологій і засобів та інші заходи повинні бути невід'ємною частиною комунікації між учасниками суспільних відносин, що задіяні у сфері безпеки та правопорядку. Постійне удосконалення науково-методологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності, підготовка та перепідготовка відповідних кадрів з урахуванням реалій поточної ситуації, узагальнення практичного досвіду та своєчасне комплексне вирішення проблемних питань, що виникають, утворять умови для володіння ініціативою у протидії злочинності, особливо в її організованих та професійних формах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. (ратифіковано Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

3. Конституція України (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28.06.1996 р.). *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

7. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон України від 04.06.2020 р. № 571-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text>.

9. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

10. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

11. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>.

12. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

13. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.

14. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#n345>.

15. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>.

16. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n1489>.

17. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text>.

18. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

19. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text>.

20. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

21. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

22. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

23. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text>.

24. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

25. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

26. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>.

27. Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування оприлюднених у засобах масової інформації фактів можливих корупційних дій посадових осіб органів державної влади, які призвели до значних втрат дохідної частини Державного бюджету України: Постанова Верховної Ради України від 02.12.2020 р. № 1034-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1034-20#Text>.

28. Деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки SOCTA Україна: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 р. № 59. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2022-п#Text>.

29. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: Постанова Кабінету міністрів України від 11.11.2015 р. № 988. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2015-%D0%BF#n2>.

30. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 850-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2022-p#Text>.

31. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 р. № 1126-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

32. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації ДПСУ, МФ України, МЮ України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

33. Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду: Наказ МЮ України, ГПУ, МФ України від 04.03.1996 р. № 6/5/3/41. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0106-96#Text>.

34. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

35. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та здобувачам вищої освіти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських: Наказ МВС України від 06.04.2016 р. № 260. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16#Text>.

36. Про затвердження Порядку та умов виплати поліцейським додаткової винагороди, одноразової винагороди на період воєнного стану та особливості виплати винагороди за особливості проходження служби (навчання) під час воєнного стану (особливого періоду): Наказ МВС України від 28.11.2022 р. № 775. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1514-22#Text>.

37. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: Наказ МВС України від 07.11.2018 р. № 893. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-18#Text>.

38. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ МВС України, ЦУ СБ України від 10.06.2011 р. № 317/235. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text>.

39. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ ЦУ СБ України від 23.12.2020 р. № 383. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

40. Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України: Наказ НПУ від 09.11.2015 р. № 83.

Наукові видання:

1. Alesina, A., Piccolo, S., & Pinotti, P. (2019). Organized Crime, Violence, and Politics. *The Review of Economic Studies*, 2(86), 457-499.
2. Bondar, V., Kuzmenko, I., Rudnichenko, S., Dumanskyi, R. & etc. (2022). Theoretical foundations of state and law: collective monograph. Boston : Primedia eLaunch, 159 p.
3. Kramarenko, Yu. (2021). Organized crime as a social system: characteristics and trends. *Philosophy, Economics and Law Review*, 1(1), 104-116.
4. Schneider, J. (2018). Fifty Years of Mafia Corruption and Anti-mafia Reform. *Current Anthropology*, 59(18), 16-27.
5. Terziev, V., Petkov, M., & Krastev, D. (2018). Eurojust Casework on Mafia-Type Criminal Organisations. *SOCIOINT 2018: Proceedings of the 5th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities*, (Dubai, U.A.E., 2-4 July 2018). URL : <https://ssrn.com/abstract=3208553>.
6. Аброськін В. В., Албул С. В., Єгоров С. О. та ін. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні: навч. посібник. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.
7. Білозьоров Є. В., Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. та ін. Теорія держави та права: навч. посібник. Київ, 2017. 320 с.
8. Благута Р. І., Хитра А. Я., Шехавцова Р. М. та ін. Кримінальний процес: підручник. Львів, 2019. Ч. 1. 532 с.
9. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. К. : НАВС, 2015. 236 с.
10. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини «Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції». Рада Європи/Європейський суд з прав людини. 2018. 118 с. URL : https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf.
11. Зейкан Я. П. Про недопустимі докази. Харків : Фактор, 2019. 128 с.
12. Ігнатюк О. В. Оперативно-розшукові заходи: аналіз поняття. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2018. № 1(55). С. 10-18. URL : <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/846>.
13. Кириченко О. В. Актуальні питання теорії та практики правозастосування: кол. монографія. Дніпро : ЛІРА, 2024. 293 с.
14. Кириченко О. В., Хмеленко В. В. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам: монографія. Київ, 2020. 160 с.
15. Кобзар О. Ф., Бойко О. П. та ін. Кримінальний процес: підручник: у 2-х ч. Дніпро, 2017. Ч. 1. 337 с.
16. Користін О. Є., Албул С. В., Холостенко А. В. та ін. Основи кримінального аналізу: посібник з елемен. тренінгу. Одеса : ОДУВС, 2016. 112 с.
17. Крамаренко Ю. М. Відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності: правові та організаційні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 361-365.

18. Крамаренко Ю. М. Деякі питання удосконалення прийняття рішень та планування тактичних комбінацій у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4(101). С. 173-178.

19. Крамаренко Ю. М. Окремі аспекти здійснення прогнозування в діяльності правоохоронних органів. *Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2019 р.)*. Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 133-135.

20. Крамаренко Ю. М. Окремі питання використання світового досвіду боротьби з організованою злочинністю у діяльності правоохоронних органів України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. №2 (111). С. 256-263.

21. Крамаренко Ю. М. Правові, організаційні та тактичні аспекти забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 21.07.04. Харків, 2005. 17 с.

22. Крамаренко Ю. М., Потайчук І. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення виявлення організованих злочинних груп загальнокримінальної спрямованості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 495-504.

23. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В. Інституційна спроможність правоохоронних органів у боротьбі із злочинною спільнотою, а також особами, які перебувають у статусах підвищеного злочинного впливу : метод. реком. Дніпро : ДДУВС, 2021. 104 с.

24. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В. Практичне використання іноземного досвіду в боротьбі з організованими злочинними групами, злочинними організаціями або злочинною спільнотою: метод. реком. Дніпро : ДДУВС, 2021. 72 с.

25. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованим злочинностям в Україні та за кордоном: монографія. Дніпро, 2022. 216 с.

26. Лукашов В. А. Вступ до курсу «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ». Київ, 1976.

27. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.

28. Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарт доказування «Достатня підстава»: тлумачення Верховного суду США та національна практика застосування. 2018. С. 104-105.

29. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

30. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів, 2020. 268 с.

31. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності: монографія. Львів : ЛьВДУВС, 2024. 628 с.

32. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу: навч. посібник. Львів : ЛьВДУВС, 2021. 288 с.

Інтернет-ресурси:

1. Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT). *Council of Europe*. URL : https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a19655.

2. European Union Serious And Organised Crime Threat Assessment. URL : <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment>.

3. Naím, M. Foreign Affairs «Mafia States Organized Crime Takes Office». 2012. URL : <https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-04-20/mafia-states>.

4. Andreas, P. Foreign Affairs Measuring the Mafia-State Menace Are Government-Backed Gangs a Grave New Threat? 2012. URL : <https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-07-01/measuring-mafia-state-menace>.

5. Transnational organized crime: the globalized illegal economy. URL : <https://www.unodc.org/toc/en/crimes/organized-crime.html>.

6. Website United Nations Office on Drugs and Crime. URL : <https://www.unodc.org/e4j/en/organized-crime/module-1/key-issues/defining-organized-crime.html>.

7. Викривачі корупції. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/metodychni-rekomendatsiyi/>

8. Державна служба статистики. *Офіційний вебсайт*. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26961595>.

10. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/45900817>.

11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64653531>.

12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88061989>.

13. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314>.

14. Інформація про кількість засуджених і виправданих осіб та призначені засудженим покарання. URL : https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/data/conviction_punishment/01-2023.pdf.

15. Леонов А. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування кримінальних проваджень. URL : https://zib.com.ua/ua/136530-osoblivosti_provedennya_nsr_d_v_kriminalnomu_provadzhenni.html.

16. Населення України становить 37 мільйонів – Дубілет. URL : <https://www.dw.com/uk/населення-україни-становить-37-мільйонів-дубілет/a-52118213>.

17. Структура Національної поліції. Національна поліція України. *Офіційний вебпортал*. URL : <https://npu.gov.ua/pro-policiyu/struktura-nacionalnoyi-policiyi>.

18. Огляди практики ЄСПЛ за рішеннями, ухваленими впродовж січня та лютого 2025 року. *Верховний Суд*. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/info_anons_daidgest_oglyad/1803022/

19. Офіс Генерального прокурора. Статистика. *Офіційний вебсайт*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

20. Стратегія MONEYVAL щодо протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (2023-2027 роки). URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Statements%20of%20international%20organizations/UKR_%20Strategy_25_04.pdf.

Для нотаток

Навчальне видання

Крамаренко Юрій Миколайович

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга, К. А. Бут*
Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 23.06.2025. Формат 60x84/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 4,2. Обл.-вид. арк. 4,5.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024 р.